

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

ET 22

513

3458

891.99 |

40864

0 08

№ 622 N.H.

ԻՆՏ. ՎԵՐԻՆՆ ՄԵՄԻՈՐԱՆՆ

Գրքեր

Պատմական Բանաստեղծություն

Պրեսոսի...
Երևան

Արևարձաք

Գրքեր

ՍՏԵՒԵՍ-ՊԵՏԵՐՐՈՒՐԳ

2080

Պատմական Գրականության Տարածանք

1863

Արևարձաք

513-62

378-2013

831.33

7-23
15

1099

ՎՆԵՐԿԱՆ ՄՆՍԻԿՈՆՆԵՐ

ԵՐԳ ԱՌԱՋԻՆ

Մ.ԲԹԻՐ, Եղէզ, այդ բաղմամեայ մահահանգոյն խոր.քնոյդ,
Ինձ լսելի արա՛ դարձեալ քաղցրահնչիւն ձայն երգոյդ,
Որով երբեմն մեր վաղնջուց սլար դիւցաղանց և քաջաց
Վայելում էր արժանաւոր դովեստ անմահ իւր փառաց:

Ե՛լ այն ջր.քնաղ ջրնաշխարհիկք ջնն երևում մեր մէջը,
Նոցա ջր.քեղ և վնճ գործքը վաղուց ծածկել է մէզը.
Չնն մոնչում Արարատեան դաշտերու մէջ առիւծներ,
Մառախլապատ աղջամուղջը ջնն պատառում արծիւներ:

Ո՞ւր գնացին Հայկ ու Արամ* իրանց ծաղկեալ թոռներով,
Ո՞ւր ծածկրվեց կերպն Արայի արփիափայլ իւր գեղով.
Ինչո՞ւ է՛լ չէ յիշվում Կարդոս, զո՞հ կոյր բաղբի և սիրոյ.
Անուշաւանն է՛ր մոռացուեց... լրուեց շաչիւն մեր սրբոյ...

Հայաստանը ծերացել է, մաշուել է իւր զօրութիւն,
Չունի նախկին ուժն ու հոգին, ոչ վաղեմին միութիւն,
Որ մինչ օտար ոտք էր տեսնում կանգնած վերայ իւր հողի,
Խոտի տեղ քաջք էր դուրս հանում ախոյեան դէմ վիրագի:

Ենցաւ այն դար, որ Պարոյրը Նինուէն դրեց ի կործան,
 եւ Արտիմէդ Տիմնայատակ աւեր դարձուց Հրրաչեան,
 Մարաց եղջիւր փշրեց Տիգրան Աժդահակին վանելով,
 Վահագն աշխարք ապուշ կրթեց անդուգական դործերով:

Ի՛լ չեն հնչում փանդեանահարք երգ յաղթական դողժնացի,
 Ամենայն տեղ սուգ է սլափել սիրտ ու հոգի Հայ աղգի.
 Արտասուքը աչքը լիքը և բերանումն է կական,
 Շրթունքն լաց, ողբ աղեխարշ... չրկայ նըշան բերկրական:

Ի՞ր ես կոծում, դե՛տ կարկաջուն, պըղտորում ես ջրերըրդ,
 Ասաց մէկ հատ ճանապարհորդ, սըգաւոր են ափերըրդ.
 Որ մինչ տօթը արևակէզ նըրան վարեց դէպի ջուր,
 Զովութիւն տալ Տղմուտ դեռէն տապով սլափեալ շրթանց իւր:

Սա չէր լրսած դայլայլիկը Աւարայրի բիւլբիւլի
 Չէր ըզմայլած այն այգածնի քաղցրահնչիւն նուազի.
 Հիւսիսական ծաղաց ծընունդ, սառնամանեաց որդեգիր,
 Պանդուխտ էր իւր հայրենեաց մէջ, նորեկ նըժգեհ այն երկիր:

Ե՛լ սրտումն էր անշէջ բոցը, մշտակէզ սէր հայրենեաց.
 Հոգին հնոց էր բորբոքեալ հըրով փառաց իւր նախնեաց.
 Մէկ հատ սըրինդ բոնած ձեռին՝ թողել էր տուն, ընտանիք,
 Որ գայ գըտնէ օտար տեղում իւր կորցըրած Հայրենիք:

Գըտաւ, տեսաւ, որ Հայաստան կայ իւր տեղը, ինչպէս էր,
 Ա՛յլ այս չէ այն գոված աշխարհն, սա է հընոյն լոկ ըստուեր.
 Բընակիչքը թէպէտ Հայ են, բայց չեն այն հին Արամեանք,
 Որոց միայն շատ էր լսել փառաց համբաւք կամ անուանք:

Յողնած, խոնջած ճանապարհորդն եկաւ հասաւ մօտ գետոյն,
 Կամենում էր իւր ծարաւըն կտարել արբամբ այն ջրոյն.
 Ա՛յլ ջուրը սև էր և պղտոր. ճանապարհորդն կանգ տաւ,
 »Է՛ր են ջուրքըրդ այդպէս պըղտոր«, այն գետակէն հարց արաւ:

— «Պըղտոր եմ ես», ասաց Տըղմուտ, «իմ բընական հոսանքով,
 Երեկ կարմիր էի բընաւ ու ներկը վաճ արիւնով.
 Աչքըդ մէկ բաց և տես, քանի՞ դիակունք կան ասիերըս,
 Վարդի նման նոցա արիւն էր սընգուրել ջըրերըս»:

Ես էի այն ճանապարհորդ, սառնամանեաց որդեգիր,
 Որ եկել եմ պանդխտութեամբ իմ հայրենի այս երկիր.
 Աչքըս մէքիչ վեր բարձրացրի, ո՞վ Ստեղծող, ի՞նչ տեսայ,
 Հազար ու բիւր չոր չոր ոսկերք մէկը դմէկու կան վերայ.

Եստեղ ղինուոր քաջագօտի կըմախացեալ ընկած է,
 Նորա կըշտին երիվարը անշնչացած պառկած է.
 Երկուսի-էլ մարմինները վաղուց կերել են որդներ,
 Երկուսի-էլ մընացել են միայն չորցած ոսկորներ:

Ենտեղ փիղը լեռի նման գետնին փրոուած է սասկած,
 Իւր վըրայի աշտարակը ժամանակէն է մաշուած.
 Նեաք ու նիզակք հաղարաւոր խըրուած են իւր կըշտերը,
 Փըտել էին մահաղինուց երկաթագամ փէտերը.

Ժանգահար են երկաթեղէն սուր ու սըլտք, վառասպանք,
 Խորտակուած են սաղաւարտքը, կոտորած և ծակ են վահանք.
 Չէ՛ իմացվում, թէ ո՞վ ինչո՞վ է վիրաւոր կամ խոցուած,
 Շատը իրանց զըրահից մէջ հողացած են, կամ փրտած:

Եմենայն տեղ լըռութիւն է, շընչառութիւն է՛լ չըկայ.
 Մահը փակել է ամենի լեզուն, կեանքն է բացակայ.
 Ընդարձակ դաշտք, հովիտք, բըլուրք միօրինակ են լըցուած,
 Միայն աւեր և փրտութիւն այն լայն վայրում զօրացած:

Ո՞վ գիտէ թէ՛ ո՞րքան զուարթ էր այն դատարկ ամային,
 Մինչդեռ այնքան չոր ոսկերքը կենդանութիւն ունէին.
 Ինչպէս քաջիկ պատանեակքը նըստած վերայ ձիերու,
 Վազում էին ուրախ ուրախ ծայրէ ի ծայր դաշտերու:

Այժմ ձիու ոսկերաց տակ մարդոց ոսկերք եմ տեսնում.
 Ձին է մարդուն վերայ ընկած և ըսպանած եմ կարծում.
 Մահը հասել է երկուօին, և ընկել են միասին.
 Ձին իւր տիրոջ տակն է առել, բռնի հանել է հողին:

Բայց ինձ ո՞վ է կարող սրտամել այս սոսկալի բաները.
 Ի՞նչ է այստեղ սրտահել, որ ընկել են այս դիերը.
 Գառնամ էլի Տրդմուտ գետը և նորամէն հարցանեմ,
 Նա թող պատմէ այն անցքերը, ես սրընդով ձայն բռնեմ:

Քեզ աղաչում եմ, արդտոր գէտ, դու ինձ սրտամէ՛ գէթ սակաւ,
 Թէ այս դաշտը ինչի՞ այսպէս չոր կրմախքով լըցուեցաւ.
 Մարդը և ձին, փիղն ու գէնքը ո՞վ է այստեղ ջարդոտել.
 Գրոշակքը սրտառոտել, վըրանները կործանել:

Գետը արդտոր յողոց հանեց իւր տըղմալի յատակէն,
 Ե՛ւս առաւել արդտորուեցաւ ջուրը նորա հեծելէն.
 Պսնի ինձ, ասաց, ես միայնակ եմ մընացել այս տեղում
 Իրաւ՝ բացի իմ ջըրերէն՝ մէկ այլ վըկայ չեմ տեսնում:

Ահանատես եմ այն անցքին և աղեկէլ դիտուածին,
 Որոյ եղաւ չարարաստիկ բերմանց հաղորդ Հայկածին:
 Քանի դարուք յառաջ այստեղ սրտահեցաւ այն մարտը՝
 Որ Հայաստան աշխարհումըն հաստատեց սուրբ Հաւատը:

Արսե՛լ ես դու Մամիկոնեան ՔՍԶ ՎՍԻՄՆՍՅՅ պատմութիւն,
 Նորա անբիծ ու աղգասէր երանելի արութիւն.
 Այս դաշտի մէջ նա իւր կեանքը զոհեց 'ի սէր Արարչի,
 Գու այն երգէ՛ յետնոց համար ձայնիւ նուաղ Եղեգի:

ԵՐԳ ԵՐԿՐՈՐԳ

Թաղուած էին խաւարի մէջ անյոյս՝ անբաւ ազգ մարդկան,
Չեռագործ կուռք էին պաշտու՛մ և կամ ըստուերք ուրուական,
Բաց էր կոկորդ կորրստական անյագ անհուն դրժոխքին,
Ուղիւք և յորձանք նորա ճարակ էին մատնու՛մ հողածնին:

Այս փորձանքէն մարդուն փրկել Արարիչը կամեցաւ,
Որդին Աստուած ժամանակին աշխարհ եկաւ, մարդացաւ,
Սուրբ Հաւատը, որ երկնային անձառ փառաց մէկ զարդն է,
Աշխարհի մէջ լուսափայլեց որպէս պարզ և ՚ի Հօրէ:

Չէր այս նրման այն թոյլ հըրոյն, որ Պրոֆէէս գողացաւ,
Եւ իւրաշէն Պանդորային կենդանական շունչ տուաւ,
Բանըն Աստուած ինքն աշխարհի վերայ յայտնի շըրջելով
Մարդկան մէջը այն Հաւատը սրփուեց բանիւ և գործով:

Ղանաչեց մարդ իւր ոչնչէն արարչագործ Ստեղծչին,
Մըտքով Հօրը կարցաւ տեսնել, աչքով տեսաւ Միածնին,
Արարածը իւր Արարչի հետ միացաւ Հաւատով,
Անյուսութեան տեղ սիրտ մարդոյ լըցուեց Եւսով ու Սիրով:

Վրժոխք կորուց իւր աւարը, մարդ վիճակուեց Գրրախաին,
Մահը մոռցաւ իւր խայթոցը, էլ չէր դերում նա հոգին,
Թախիծ պատեց անդընդայնոց, երբ որ այն սուրբ Հաւատը
Լուսաւորեց Հայկազնէից միտքը, հոգին ու սիրտը:

Հաւատարիմ ըստասաւոր այն մարդացեալ Հօր Բանին
Պարթեւածին ՊալՏաւ Գրիգոր լոյս ծագեց այս աշխարհին.
Պաշտօն սնտի դրօշելոց Հայաստանէն հեռացուց.
Աստուածասպաշտ արաւ Հայոց, մոլար կրօնն վերացուց:

Սանդարամետ սրբամբլտեցաւ, Զրադեշեան հուր վառեց.
Սասանայ տունն տիրեց Պարսից, գահ Կիւրոսեան նորոգեց.
Մոգաց ձեռը և մոգակետաց զինեց հրրով և սրրով
Հայաստանի վերայ եկաւ տարտարոսեան գեհնով:

Արշակունեաց շառախղը, որ ծաղկել էր Հայաստան,
Տոչորեցաւ այն բոցերէն, ընկաւ գետին ի կործան.
Արգարու թագն գեղայօրէն և հրդատայ սուսերը
Ընկաւ Պարսից ոտից ներքոյ. չրկան Հայոց քաջերը....

Մինչդեռ այսպէս Հայաստանը անշքացեալ հեծում էր,
Եւ իւր անցեալ փառաց վերայ լալով, ողբով կսծում էր,
Մամիկոնեան քաջազն տոհմէն ընծիւղում էր Վարդանը,
Հայաստանը միտք էր բերում խր հին քաջաց գործերը:

Պարսից գահի տիրող Յազկերտ, արքայն ծագաց Ասիոյ,
Միտքը դրեց Հայաստանէն մերժել լոյօրն հաւատոյ.
Խաչի նշանն, որով Պօղոս փառք էր ասում պարծենալ,
Զանք էր դընում, որ Հայ ազգին բռնադատէ ուրանալ:

Սերմանահանն Աստուածամարդ երբ սերմանում էր հաւատ,
Ոչ պարարտ ու բարի երկիր ընկաւ սերմանց ամեն հատ.
Թէպէտ բուսաւ և բարձրացաւ, այլ չըկարաց սլտուղ տալ,
Հալածանաց և նեղութեանց չունեցաւ ոյժ դիմանալ:

Հայոց իշխանք ու նախարարք սուրբ հաւատէն թուլացան,
Փրշոց մէջ էր ընկել հատը, շուտով հեղձան, չորացան.
Բազմաց սիրտն-էլ ապառաժ էր, բընաւ արմատ չէր բընել,
Քամուն չէր ինչ դժուար այն հատն նոցա սրբունէն հեռացնել:

Ենարիւն զո՛հ Պատարադի սուրբ Սեղանէն վերացաւ,
 Լըռեց բընաւ ձայն սաղմոսի, մոգաց շրփոթ լըսուեցաւ.
 Խանգարուեցան եկեղեցիք, մոխրանոցքը բաղմացան,
 Հիմնայատակ քանդուեցան վանք, կրօակատունք շինուեցան.

Հալածուած էր ամենայն տեղ Յիսուս և իւր սուրբ օրէնք,
 Աղգի վերաց իշխող դարձան հրրապաշտքըն անօրէնք.
 Հարսըն սուրբ Կոյս պրուոյ նրման թաւալում էր մոխրումը,
 Փեսան չունէր դիւին հանգիստ, պանդուխտ շրջում գաշտումը:

Օրրադաշտի Չէնդ-Աւիսալ նըստաւ փառաց այն դահին,
 Ուր որ առաջ Աւետարանն էր հանդուցած պանծագին.
 Միւս անգամ խաւար բըռնեց այն լուսաւոր սրբտերը,
 Ուր որ նրման արեգական փայլում էր սուրբ Հաւատը:

Ուրիշ և Արհն՝ երկու սկիզբն քարոզուեցան մէջ մարդկան,
 Չար ու բարին դարձան հիմըն մութ խրատրանաց մոգութեան.
 Անձառ Ծընունդ և Լոյս փառաց և Բանըն Հօր ծոցածին,
 Վըտարանդի մեկուսացաւ յառագաստէ տաճարին:

Եյայն դարձաւ Երրորդութեան անձառելի խորհուրդը,
 Եռանձնեաց սուրբ Միութիւնը ծանակում էր Պարսիկը.
 Ուրացողքը պախարակում են սուրբ ծընունդն կուսական,
 Քաղտնիք անկէզ մօրենիին գազախ մոխրով ծածկեցան.

Միանձունք և միանձնութիւք դուրս վարուեցան վանքերէն,
 Հաւատաւոր կանայք, աղջիկունք զըրկուեցան քողերէն.
 Աղքատութիւն, տընանկութիւն հասաւ տեղը ճոխութեան
 Փըշուր հացի կարօտ մընաց ով չըղիջաւ մոգութեան:

Օ ինուորները կողոպտուեցան զէնքէն, զարդէն, զըրահէն
 Վահանները ձեռքէն թողին, կապարճները ուտերէն.
 Զօրավարաց դօսին առին, սուսեր չըկար ձեռումը,
 Ե՛լ զօրական չէր կարենում աղեղ պահել կըշտումը:

Մսակերները, ըսակաները զուրկ մընացին ձիերից,
 Հետի մընաց հեծելազօր և կարօտ իւր նըթուղից.
 Վաճառականք մերկ մընացին անբաւ գանձուց ճոխութեանց.
 Արհեստաւորք և խանութպանք արտաքոյ կան կըրպակաց:

Ի՛լ չէր լըսվում ձայն բերկրալի երգոց, սլարուց, խընդութեան,
 Լըռեց հընչիւն նուագներու, թըմբուկք և փողք վերջացան.
 Բաժնուեցան արք 'ի կանանց, սյրի դարձան հարսուները
 Փեսաները սև ըղգեցան, թուխ՝ հարսանեաց մանկուները:

Հողաց սուսեր՝ տըներու մէջ, ահ տարածուեց փողոցում,
 Քաղաք ու գիւղ դատարկուեցան, մարդիկ սարն են թաք կենում.
 Մայրը դստերն է ուրացել, որդին մօրն է մոռացել,
 Ծընողք իւրեանց զուակներէն խալառ սըրտով հեռացել:

Վայելչութիւնն մընացել էր ուրացողաց և մոգուց,
 Պարսից ձեռին էր Հայաստան դառել դատարկ տուն խաղուց.
 Այգիները, պարտէզները և գեղեցիկ դաշտերը
 Տեսնում էին բռնաւորաց ըզբօսանքն ու որսերը:

Հայաստանի մէջ Հայաստան չէր երևում բընաւին,
 Կորսուելով աղատութիւնն, կորսուել էր Հայրենին.
 Հառաչում էր անզօր խեղճը, չէր կարենում գեղ գտնել,
 Ըստիպվում էր խորոց սըրտին յոգոց հանել, արտասուել:

Ամենայնի մասին աստիճանով զարգացող մի քանի խմբեր
մեջ լատին մասնավորապես իրենց շարժումը բացահայտելու
համար զարգացող խմբերի և շարժումների զարգացումը
և զարգացող խմբերի և շարժումների զարգացումը

Մի կողմից զարգացող խմբերի և շարժումների զարգացումը
և զարգացող խմբերի և շարժումների զարգացումը

ԵՐԳ ԵՐՐՈՐԳ

Ամենայնի մասին աստիճանով զարգացող մի քանի խմբեր

Այսպես ասենք, բարեպաշտը էլ շատը կան,
Չեն վախենում հալածանքից, ու խեղճ ազգին են սրտապան.
Բայց չըկայ մարդ, որ ժողովի, միառթե ամենուն,
Եւ միտքան թուրը ձեռին, կանգնեցնէ դէմ թշնամուն:

Ո՛ւր ես, Վարդան Մամիկոնեան, Ազգիս երկրորդ Մակարէ,
Ինչի՞ ազգըդ չես ժողովում, որ թշնամեաց դէմ դընէ.
Հայերը վաղ են ճանաչել քու անտրտա հաւատը,
Ու չեն լիշում մրտքերումը ու բացու թեան արատը:

Երբ վասն ազգի, եկեղեցւոյ և կրօնի սրբու թեան
Դու զո՞հ բերիր քու համբաւըն մտաբ դենին պարտկական.
Երկիրս ազգի արեգական, միտքը առ Այն ուղղելով,
Որ արե է արդարութեան՝ յերկնից յերկիր ծագելով:

Իմացան Հայք, որ այդ անուն վասն այն յանձրդ ընկալար,
Որ ընկերաց փրկիչ լինիս և խրատոյս քաջարար.
Դու քո սրբով շուտ կարեցիր քեզմէն այն վատ անունը,
Հայաստանը դարձեալ դրոսա իւր կորուսեալ Վարդանը:

Վարդան, դարձիր Յունաց տանէն, եկ քո բրնիկ Հայաստան,
Տես, թէ քանի՞ բիւր քաջարիք իմ ամերում ստարատա կան.
Սորա ամենք ժողովուել են, որ դու երբ որ յետ դառնաս,
Հայաստանի ազատութեան դրօշակը անբառնաս:

Մի՛ երկրնչիր այն ուրացող Սիւնեաց իշխան Վասակէն,
 Նա չէ կարող ընդդէմ քաջիդ թշնամութեան առնուլ զէն.
 Քեզ դարաւոր ժամանակով է հանդերձել Արարիչ,
 Որ քու արեամբ Հայաստանին լինիս փրկիչ, ազատիչ:

Դարձաւ Վարդան Հայոց աշխարհ, ուրախացուց իւր աղգին,
 Սրբտերու մէջ յոյս ցոլացաւ, մահ չէր գալիս աչքերին.
 Ամենեքեան ասում էին «Մեռնինք ի սէր Աստուծոյ,
 Մեր կեանքը թող մատաղ լինի վասն մեր սուրբ Հաւատոյ»:

Նաժնուեցան մէկըմէկէ ուրացողք ու բարեպաշտք,
 Ոմանց մոխիրն էր սիրելի, ոմանց Փրկչի լոյս Հաւատք.
 Երկու բանակ կար Հայաստան, մէկը անմեղ ոչխարաց,
 Միւսը այժից ձախակողմեան, որ օրինակ են դիւաց:

Օղեաց դասը ուրախութեամբ ըսպատում էր այն օրուան,
 Երբ 'տի բացուէր լայն ասպարէզ վասն նոցա քաջութեան,
 Այնտեղ պիտի նա սլաշտսլանէր աղգին, ուխտին, հայրենեաց,
 Ասրահովէր ազատութիւն զաւակաց և ընտանեաց:

Հակառակորդք յոյս ունէին, որ թէ քաջաց յաղթէին,
 Նոցա ընչից և կալուածոց ժառանգ տիրող մընային.
 Անցաւորի ձոխութիւնն էր նոցա սրբտին տէր դարձել,
 Անանց կենաց բերկրութենէն իսպառ հոգիքն հեռացել:

Մոլորուել են ուրացողաց սևատեսիլ սրբտերը,
 Մոռացել են, թէ մահ կուգայ կրկարձեցնէ կեանքերը.
 Այն մանգաղը, այն դերանդին յետանուելով սրուել է,
 Շուտ կըհասնի չարագործաց և կըհանէ յաշխարհէ:

«Մնա՛նի», ասաց Աւետարանն, «ո՛ւմն ես թողում մըթերքը,
 Երբ այս գիշեր ողորմագին քեղմէն քաղուին հոգիքը.
 Քանձ արծաթոյ և գանձ ոսկւոյ չեն կարող ինչ առ ժամ մի
 Կենաց թելը երկարացնել, երբ կուուեց ծայր մանգաղի»:

»Վաճառականք յիմարք, տրդէտք, լաւը տալով՝ վատն առիք,
Գողի, ցեցի անհրապելին՝ սընտուեաց տեղ հատուցիք.
Աչքերըդ կոյր, լոյսը տուիք, մութ ըստացաք փոխարէն,
Անապական կեանքի դէմը՝ մահ ուղեցիք դուք չարէն:

»Թողիք Եդեմն անմահական, խընդիր արիք գեհննին,
Հրեշտակներէն հեռու փախաք, որ ծառայէք դեւերին.
Լոյս երկնային անարդեցիք, ընկաք խաւար անդընդոց,
Ըստեղծողի ծոցէն ելաք, իջիք իխորս դրժոխոց:

»Եթէ այդքան ցանկալի էր ձեր հաճոյքըն այս կենաց,
Ինչի՞ չեկաք Ղևոնդեաց մօտ, կամ այլ մեծ մեծ իշխանաց,
Նորա մի՞ թէ չէին ձեզ տար երկիր, կալուած, ճոխութիւն,
Ի՞նչ կար պակաս Հայաստանում, որ ձեզ չըտար բերկրութիւն:

»Տայց ձեզ խարեց չար Վասակը, ասաց Պարսիցն է երկիր,
Քընա՛ նրբան տուր հաւատքըդ, տեղըն արծաթ ուղեցիր,
Այսպէս նորա վարդապետը-Յուդայ՝ առաջ էր արել,
Ամենեցուն Ստեղծողին արծաթով էր վաճառել:

»Երեսուն էր այն արծաթը, ինչ որ տուին թշնամիք,
Հազար ու բիւր կուտար Մայրը, թէ՛ արծաթիք, թէ՛ օսկիք.
Գողացած ակն էր Յիսուսը, տիրոջ մօտը չըտարին,
Մութ գիշերը ծածկոյթ արին, որ չարիքըն չիմացուին:

»Նոյն կորրստեան ճանապարհը դուք-էլ ուսաք նորամէն,
Ձեր հաւատոյ ակն տուիք, արծաթ առիք օտարէն.
Վայելեցէ՛ք ձեր յաղթութիւն, քանի գիշեր և մութ է,
Յօրէս արև արևելքէն պայծառ լուսով կուծադէ:

»Նյն մոխիրի սևութիւնը, որըն որ դուք պաշտում էք,
Կըյայտնուի ձեր երեսին, կ'իմանաք որ սևցել էք.
Ձեր մարմինը միշտ ծրխամած, հողւոց վիճակն կույայտնէ:
Որ հողին-էլ մարմնոյ նման մոխրանոցում դարչել է:

»Արրահապառաք, շնն բաւական ձեզ գեհննի բոցերը,
 Որ այս կենաց-էլ ցանկացաք միշտ վառ սրահել այն հուրը.
 Ո՞վ ձեզ ստաց, թէ Աստուած է այն կրրակը կիզանուտ,
 Որ անպատճառ կըշիջանի, թէ չըզբունէ այրման նիւթ:

»Տարրն կարէ՞ աստուած լինել, որ հակառակ է տարեր.
 Զուրը հըրոյն ըսպանող է, նա է նորա սև օրեր.
 Փայտ չըզբիր կրրակի տակ, նա ինքնիրէն կընուաղի,
 Աստուած կարօտ միշտ օգնութեան, տրկար առանց նըպատի:

»Ո՞վ Հայք, դարձէ՞ք այդ ճանտիայէն, ուր որ մոլար գընում էք,
 Ո՞չ կրրակն է երբէք աստուած, ո՞չ արև, որ սրաչում էք.
 Մի՛ մոռանաք Ստեղծողին, որ է նոցա Արարիչ,
 Նորան պիտի ասաւ ինիք, նա է միայն ձեր Փրկիչ:

»Տուր ու արև են օրինակ աստուածային բընութեան,
 Աստուած հուր է, հուր կիզանող, անհաս մըտաց, անթարգման.
 Ծառայք ունի հուր կիպելոյ՝ հըրեղէն, աննիւթ, բոցափայլ,
 Որ մըշտախառ ծառայում են նորա կամաց լուսափայլ:

»Աստուած արիւի է և արև, և լոյս անեղ, էական,
 Չէ ամփոփում այն գուճախն մէջ, որ չէ չափ իւր մէկ ական.
 Արդարութեան Արեգակն կ'ասուի Որդին Միածին,
 Արտիճեսու քան զայն-էլ մեծ լոյս չէ ցուցնում մեզ երկին»:

Գործարար զորապետ ի վաղ էր հասել Պարսկաստան, որ եղել էր Հայաստան. Ինչպէս Հայոց իշխանները և Նախարարք, Նահապետք Միսանդամ աստատարուած կացին Հայոց զորապետք:

ԵՐ Գ ԶՈՐՐՈՐԳ

Մէջոյն Պարսից զորապետ ի վաղ էր հասել Պարսկաստան, որ եղել էր Հայաստան. Ինչպէս Հայոց իշխանները և Նախարարք, Նահապետք Միսանդամ աստատարուած կացին Հայոց զորապետք:

Ինչպէս Ղևոնդ Ղանանդեցին ըսկիզբն արեց շրիաթի, Մոսրանոցի մէջ մոգերուն ջարդեց ցրտով իւր ձեռի. Կրրակները ջրով անցուց, վատողներուն դուրս արան, Հայ դիւղացոց ոտքի կանգնել և թուր հանել սիրտ տուաւ:

Ինչպէս իշխանք, որ դեռ կային ՚ի մէջ Պարսից բանակի, Ըսկրսեցին մէկ մէկ երթալ և միանալ ընդ ազգի. Ամենայն տեղ զօրք դուսարել, ջարդել Պարսից ու վանել, Հայաստանը մոխրապաշտից ձեռքէն խրել ու մաքրել:

Ինչպէս ինքը բուն բանակով եկաւ մըտաւ ի Սղոման, Տեսաւ որ Հայք ժողովուել են, և զօրադուխտ Վարդան, Կամեցաւ որ թագաւորի հրրամանը կատարէ, Աղուանեցոց մէջ կրրակը ամենայն տեղ վառ պահէ:

Վարդանայ հետ մեծ սրատերազմ այն երկրամը ըսկրսեց, Բայց դիմանալ չըկարելով Հայաստանը շուտ թողեց, Այն բանակը, որ նա ուներ, համարեալ թէ ջր քացաւ, Պարսից անուն Հայաստանն իտպառ սարս ջրնջեցաւ:

Նորբոքուել էր Յազկերտ արքայ, ինչպէս այն բոց Տընոցի,
 Որ Բարիլոն էին վառել Տըրամանաւ արքայի.
 ՄիՏըր-ՆերսէՏ Հազարապետն և՛ս առաւել բորբոքում,
 Թագաւորին Տանգըստանաւ իւր տեղումը չէր թողում:

»Ո՞վ են Հայքը, որ կարենան քո Տրամանին դէմ կենալ,
 Ինքրս կ'երթամ այն աշխարհին և բընակչաց խըրատ տալ.
 Գէնի՛ճաղբի՛նն ես իմ ձեռքով Հայոց մէջը կըսնդեմ,
 Իշխաններուն քեզ Տըպատակ, Տըլու ծառայ կըշինեմ:

»Թէպէտ առանց զօրաց ևս պիտի կամքըդ կատարուի,
 Բայց ի՞նչ փոյթ է, թէ քըսան բիւր Պարսից կողմէն կատարուի.
 Զօրահանդէս պիտի անեմ, մէկ ըզբօսանք ելանեմ,
 Հայաստանի չըքնաղ լերանց վերայ մէքիչ որս անեմ»:

Մըբարտաւան թագաւորը Տաւատաց իւր ծառային,
 Կարծեց իրաւ Հայաստանին կարէ տիրել դիւրագին.
 Բացեց բերանն միշտ ամբարիշտ, տուեց նորան Տըրաման,
 Որ ջանք դընէ միւս անգամ յետ դարձընել Հայաստան:

Քեզ ուղեցոյց, խորՏըրդակից, ահա՛ կայ մեր Վասակը,
 Նորա Տամար բաց դու ոսկւոյ և արծաթոյ քըսակը.
 Սըրով, գանձով պիտի գընէք դուք ինձ Տամար այն երկիր,
 Հայաստանը Պարսից գաւառ արեց նախնին Արտաշիր:

ՄիՏըր-ՆերսէՏ նոր ոյժ առաւ մոլորամիտ արքայէն,
 Սիւնեաց իշխանն նորա ձեռին ընդդէմ աղպին դարձաւ դէն.
 Զօրք գումարեց Արեաց տանէն, զօրութիւնն պարսկական,
 Խաչանց նըման յորդան տուեց դէս անտէրունչ Հայաստան:

Հեղեղի պէս տարածուեցան Պարսիկք Հայոց երկրումը,
 Հեր, Զարեանդ գաւառները բըռնել էին ձեռումը.
 Առաջնորդ էր նոցա Վասակ իւր շարասէր ընկերօք,
 Ուրացել էր նա իւր Տաւատք և կուրացել էր մտօք:

Քաջն Մուշկան-Նեփապետար ըստարապետ էր Պարսից,
 Միհրը-Ներսէ՛Տ վերագարձաւ իւր տեղը կէս ճանփայից.
 Նորա փոխան խորհրդակից կարգուեցաւ Վասակը,
 Շուտ կրտսններ, թէ ի՞նչ դառաւ նորա բոլոր վաստակը:

Օրըստօրէ հասնում էին այս դառնաղէտ նոր համբաւք
 Ռիտապահաց ահանջները, որ թաք կեցած են անձաւք.
 Ասին՝ ինչի՞ ենք հեռացել մեր աշխարհէն, մեր աղգէն,
 Ժամանակը եկել հասել է, որ պիտի առնուք ղէն:

Հայրենեաց սէր նոր զարթեցաւ նախարարաց սրտերում,
 Տեսան ոչինչ չէ շահ տալիս թաք կենալը ձորերում.
 Ելան իւրեանց դարաններէն, ժողովուեցան Հայաստան,
 Տեսան, որ դրօշ ազատութեան բացել կանգնել էր Վարդան,

Հայրենասէր այս իշխանը յետ առաջին մեծ մարտի,
 Քրնացել էր Յունաց երկիր դրանել ձեռքն նրախառի.
 Բայց չէր յաջող նորա բաղդը, այնտեղ մէկ շահ չի գրտաւ,
 Ինչպէս ելել էր իւր երկրէն, նոյնպէս դատարկ յետ դարձաւ:

Ե՛լ այստեղ էր նորան մընում շահ ու նրախատ իւր աղգէն,
 Սուրբ հաւատոյ սրաշտպանութեան ամենեքեան առին ղէն.
 Վաթսուն հազար քաջակորով երիտասարդք Արամեան
 Ինքնայօժար սուրբ Վարդանայ դրրօշակի տակ մըտան.

Մակուայ դաշտը լըքցուեցաւ Հայաստանի հեծելովք,
 Իմ ափերըս տեսան նոցա վառուած ղինուք և սրբովք.
 Մէկը չըկար նոցա մէջը, որ ասէր թէ ողջ մընամ,
 Ամեն ղինուոր ասում էր թէ «Իմ Հայրենաց ղո՛հ դառնամ»:

Եկան այստեղ և՛ Հայրապետք, և՛ Առաջնորդք սուրբ ուխտին,
 Քաջ հովիւքն ցանկանում են արիւն թափել ընդ հօտին.
 Հովուապետը թաչի վերայ ձայնը հանեց, լըսուեցաւ,
 Ամեն ղառանց ընտրեալ խաշն առ աղն հասնել փութացաւ:

Կապոյտ կամար մեծ խորանին, որ շուրջ պատել է զերկիր,
 Որոյ մէջը դունտ աշխարհի մէկ հասի չափ չերկիր,
 Այն բաղմութի տաճար դարձաւ, և ուր Տեառն է պատուանդան,
 Այնտեղ նման սրբոց նախնեաց՝ հաստատուեցաւ սուրբ սեղան:

Եյս սեղանում Գառն անարատ բերուեցաւ զո՛հ ողջակէզ,
 Ընդունելի այն պատարագ Հօրըն ի հուր մշտակէզ,
 Հեղաւ Արիւն Անմահ Որդւոցն, բեկաւ Մարմինն նորահրաշ,
 Հաղորդուեցան ամենեքեան Մարմնոյ Արեան յանհուր ճաշ:

Ո՞ւր մընացին տանն Աստուծոյ անդուլ զանխուլ կործանիչք,
 Ո՞ւր մընացին սուրբ անօթոց մշտակասուտ կողոպտիչք,
 Երկինք աթոռ Աստուածութեան եղին նոցա նոր տաճար,
 Սոքա շինուածք եկեղեցեաց, շինողք անխոնջ և ճարտար:

Երբ որ ամենք այսպէս պատրաստ կաղմուեցան, կանդնեցան,
 Որ ասօրեայ իւրեանց կեանքը փոխանակեն ընդ մահուան,
 Յառաջ եկաւ քաջ ծերունին Ղևոնդ երէց Վանանդայ,
 Որ բարեկամ էր Հայրենեաց և աջակից Վարդանայ:

Եմենեքեան սորա վերայ դրին իւրեանց աչքերը,
 Թէ՛ Հայրապետք, թէ՛ Քահանայք կամին լուսել խօսքերը,
 Բացեց շրթունքն աստուածախօս, յափշտակեց բոլորից,
 Սկիզբն արաւ քարոզութեան, տարալ բղխումն իւր բանից:

ԵՐԳ ՀԻՆՔ ԵՐՈՐԳ

Չեղ եմ ասում, Հայոց ազգի քաջ իշխանք ու զօրականք,
Որ որդիք էք եկեղեցւոյ, և ջատագովք և պաշտպանք.
Ինձ ասացէք՝ ի՞նչ պատճառաւ էք դուք այս տեղ ժողովուած,
Ի՞նչ պատճառաւ ամենեքեան էք զինուորակած և վառված.

Ո՞վ ձեզ կանչեց ձեր տեղերէն, ո՞վ ձեզ հանեց լեռներէն,
Ուր որ քանի՞ ժամանակ էք, որ էլլած ձեր տրներէն.
Վայրի մարդոց նման թշուառ՝ անցնում էիք ձեր կեանքը,
Ծառայից պէս կարօտութիւն էին քաշում իշխանքը:

Գիտեմ թէ ի՞նչ պիտի դուք իմ՝ բանից առնէք պատասխան,
„Մենք հաւատոյ հակառակաց դէմ կանգնել ենք ախայեան.
Բայց այն էլ է ինձ քաջ յայտնի, որ ոչ ամենքդ լրսել էք,
Թէ այսքան չար ե՞րբ ծագեցաւ, կամ բազմացաւ ո՞ւր ուրեք:

Ես ձեզ կամիմ հակիրճ բանիւ յայտնել նախկին անցքերը,
Ուստի տակաւ բողբոջեցան այսքան թշուառ բաները.
Հարկ է փոքր ինչ հեռու տեղէն սկիզբն առնել պատմելու,
Որ կարենաք ամեն մասանց լինել տեղեակ ու հասու:

Վրոամշասուհ թագաւորի յաջորդ որդին Արտաշիր,
Երբ զըրկուած իւր աթոռէն եղաւ ՚ի Պարսս տարապետ,
Հայաստանը ընկաւ ներքոյ իշխանութեան Պարսկական,
Թագաւորի տեղ ունեցանք օտար ազգէն մարդկայան:

378-2013

Հուտ նախարարք՝ իւրեանց դորձէն ըսկըսեցին՝ ամաչել,
Միւսանգամ սուրբ Սահակին՝ ՚ի հովուութիւն հրաւիրել,
Քաջ հովիւը՝ իւրեան անձն՝ փոքր հօտէն՝ ջննայեց,
Գընաց ՚ի դուռն թագաւորի, աղգի կամքն կատարեց:

Վարդան թոռն էր սուրբ Սահակայ, և նահապետ իւր ցեղին,
Սերեալ յաղգէ մեծահամբաւ քոջ Մամիոնայ ձենաղին,
Իշխան էր տան Մամիկոնեան, Համաղասալ էր հօրն անուն,
Սահականոյշ կոչէր մայրը, կին բարեպաշտ սրբասուն:

Երբայն Պարսից ետ Վարդանին Հայոց երկրի զօրքերը,
Սպարապետ կարգեց նոցա, սրբան յանձնեց երկիրը.
Մարզպանը միայն իշխան վերակացու էր աղգի,
Հարկաց տրոց էր ժողովող և հասցնող արքայի:

Սակաւ տևեց այս լաւ օրը, իշխանաց մէջ մըտաւ քէն,
Մէկ զմէկու ըսկըսեցին ընդդէմ հանել թուր ու դէն.
Սիւնեաց տանէն ընձիւղեցաւ այս դառնարմատ բարունակ,
Որ տևումէ այնուհետև այս քանի ամ շարունակ:

Վասակ Սիւնի քաջակորով և բարեպաշտ իշխանը,
Վարազվաղան իւր աղգակցէն մատնելեցաւ Պիւանը.
Հակառակորդք ընկան վըտանդ, և հաւատը ուրացան,
Այլոց համար-էլ դուռ բացին, և ուսուցիչ շար դարձան:

Երբ որ մեռաւ ատոյեանը, Վասակ մընաց միայնակ,
Միտքը դրեց թագաւորել, տիրել աղգին բովանդակ,
Հանեց սրտէն Աւաղանի և սուրբ Հոգւոյ շընորհը,
Որ կարենայ թագաւորէն առնուլ Հայոց աշխարհը:

Խաբերայ են Պարսից աղգը, առատ առատ խոստացան,
Ինչ որ չկայր սրտերու մէջ բընաւ երբէք տալ նըրան.
»Ասացին թէ այդ ինչ բան է. որ քեզ համար մենք շանենք
»Մէկ աղերս է թագաւորէն... քեզ այն երկրի տէր կանենք:

»Նայց գիտես որ՝ Մազդեզանցը կրրօծամուլ մէկ ոմն է,
Քեզմէն մէկ զոհ սխախ ուղէ, և քո օգուտն-էլ այն է,
Որ Հայաստան հաստատ սրահես դենխմազդեն մոզական,
Գու քո ազգի դենպետ լինիս, մեզ ունենաս օգնական,

»Գիտենք որ այդ դժուար բան է, բայց քեզ համար շատ հեշտ է,
Քո հանձարեղ զոհութիւն՝ արեաց վեհին քաջ յայտ է.
Առաջ կուտանք մարդպանութիւն, որ իշխանաց դարձրնուս,
Յետոյ արքայ-էլ կըզառնաս, երբ մեր ըզձին հասցընուս:

»Իշխանաց մէջ շատերը կան՝ որ անուամբ են քրիստոնեաց,
Նոցա դիւրաւ կարես որսալ, առնել մոզուց սրաշտօնեաց,
Միւսներուն՝ մէկզմէկու՝ հետ կուտեցնել հետեիս,
Ինքրդ նոցա վերաց իշխող և դատաւոր կըլինիս:

»Ել թէ տեսնես որ հրնարիւք չես կարենում բաժանել,
Ու ազգի մէջ խրոտլութիւն ատելութիւն սերմանել,
Կարես սուտ սուտ դանդատ դրրել, և մեր ձեռք տալ մեծերուն,
Մենք գիտենք թէ՛ ինչ կու խաղանք՝ մատնածներուդ՝ գլխներուն:

»Հայաստանի դանձը շատ է, և քո ձեռին կըլինի.
Մըսխէ՛ որքան որ կամենաս՝ սղինձ, արծաթ և ոսկի.
Ով որ կլնի քեզ համախոհ՝ հարստացուր, մեծացուր,
Հակառակաց մի՛ խընայեր՝ ձուի նման գետնին տուր:

»Չեր ազգը շատ միամիտ է, երզում կուտրել չէ սիրում,
Նոցա երզամբ կարես խարել, մեր կողմանէ՝ տալ խոստում,
Քեզ հարկաւոր է ջան դընել, մենք-էլ կլնինք օգնական,
Միայն կարնաս այն երկրի մէջ՝ տնկել օրէնք մոզական՝:

Փառաց սէրը զօրանալով՝ տիրեց սրտի Վասակին,
Հոգւոյ մէջէն խապառ հանեց մաքուր սէրը սուրբ Խաչին.
Այն որ առաջ աստուածաբան էր ջատագով հաւատոյ,
Գարձաւ մոզուց վատ աշակերտ, և վարդապետ արատոյ:

Ինքն գոլով քարոզ վարուց, և սուրբ գրքոց բացատրիչ,
 Շատին դրդուեց 'ի հաւատոց, եղև նոցա կործանիչ,
 Մանկեցեաց չար աղանդով՝ ազտորելով մլտաբերը,
 Ծուռ ծուռ ճամբայ էր ցոյց տալիս՝ ծուռ մեկնելով դրբերը:

Պարսից նախկին օրինատուի առասպելքը սավելով,
 Մոգաց կարէր ուսուցանել՝ ինչպէս դենի ջատաղով,
 Ամենայն օր նախարարաց և իշխանաց հետ նստած,
 Քովտանում էր անդադար՝ մոլոր կրթօն մտալետաց:

Հաւատարիմ ծառայ եղաւ Զըրադաշտի աթոռին,
 Իշխանութիւն Հայաստանի ունենալով իւր ձեռին,
 Փոքր աղուէսի բունը շինեց, դրդուեց հանգիստ Քրիստոսի,
 Տանուտէրը տանէն հանեց, վրտարանդեց ի բացի:

Քանի՞ տաճար նա կործանեց, տեղը կանգնեց մօխրատուն,
 Ո՞րքան վանքեր սցրեց քանդեց՝ որ սերմանէ մոգութիւն,
 Փախառական էին դընում կրթօնաւորք վանքերէն,
 Հալածանքը չէր հեռանում փախած տեղն-էլ յետքերէն:

Քահանայք և եպիսկոպոսք նոյն օրինակ այսն եղան,
 Հովիւք մէկ մէկ մատնրվեցան, և հօտերը ցրուեցան,
 Ամայացան եկեղեցիք, լուսեց պաշտօն Սատուծոյ,
 Քինխաղղեն քարոզ վեցաւ փոխանակ սուրբ Հաւառոյ:

ԵՐԳ ՎԵՅԵՐՈՐԳ

Յառաջացան սուտ քահանայք՝ որ դառնազգեսա գայլ էին,
Սորա շուտով դաշնակցեցան՝ դարձան գործիք Վասակին,
Չեռքին բռնած Աւետարան՝ ման բերելով արնէ տուն,
Անխորձ մըտաց մէջ սերմանում՝ էին ծածուկ մոգութիւն:

Ո՞րքան կրօնի դուրս բրդխեցին՝ սոցա ցանած սերմունքէն,
Ո՞րքան անմեղ և բարեպաշտ՝ անձինք ընկան հաւատքէն,
Ո՞վ էր կարող կարծիք տանել՝ թէ այն հովիւք սուրբ Աւետար,
Են՝ ՚ի սրտէ կեշտին ստրուկք՝ և ուրացողք Միաճնի:

Եթէ այսպէս յարատեւք, ուրացութիւն շատ կըլնէր,
Թաղէտոսի անկած սյգին փուշով պիտի լքորվէր,
Նախասխնամող ակն տեսաւ, միտքը բերեց այն քրտինք,
Ինչ որ թափեց Վասակորիչ, և իւր յաջորդք առաջինք:

Կամեցաւ տալ Հայաստանին այս փորձանքէն դիւրութիւն,
Իւր անքնին իմաստութեամբ հասաւ նա մեղ օգնութիւն,
Չարեց հըրաշք ըսքանչելիք, ինչպէս յաւուրս Մովսիսի,
Ա.Ղ իւր աջըն յայտնեց նա մեղ, տալով նըրպատ իւր բաղկի:

Թողլ ետ Պարսից թագաւորին, որ նա հանէ հալածանք,
Արքայն Յազկերտ Հայոց աղգին զրկեց նամակ և պատգամք,
Որ ընդունին Չըրաղեղեան համակղենը և հուրը,
Աստուածային պաշտօն անուն՝ տարերք կրօնի և ջուրը:

Իշխանք Հայոց մէկ պատասխան տուին այն մեծ նամակին,
 Պատասխանի զօրութիւնէն խնդաց երկիր և երկին.
 Ըսքանչելի արիութեամբ դաւանեցին հաւատը,
 Չեռագրեցին և կնքեցին, տեղ հասուցին այն քարտը:

Եյս իշխանաց պատասխանը շատ կատղեցոյց արքային,
 Քայց չըկարաց մէկ վընաս տալ, դեռ կարօտ էր նա Հային,
 Մեծ պատերազմ ունէր բացած ընդդէմ Հոնաց Պարսկաստան,
 Քաղցր բանիւ խնդրեց Հայոց որ այն մարտին նըստատ դան:

Մեր քաջերը զինուորեցան, հազարաւոր զօրք առին,
 Ըսպարապետ էր Վարդանը, Պարսից աշխարհ գընացին.
 Պարսկաստանի խորին երկիր տեսաւ Հայոց քաջերուն,
 Թշնամիքը նըուաճվեցան, մեծ էր ազգիս զօրութիւն:

Հատ պատիւներ և շատ շուքեր արքայական աթոռէն,
 Գուրս բղխեցին Հայոց համար՝ այն միջոցին գետօրէն.
 Այն մեծափառ արքունեաց մէջ արամաղնեայ նախարարք,
 Գիշերը ցերեկ ուտում խըմում արքայի հետ հաւասարք:

Ո՞րքան ոսկի, ո՞րքան արծաթ, ամենայն օր են ցրուում,
 Ո՞րքան յարգանք և մեծարանք ամեն մէկին են տրվում.
 Հայքըն են քաջ, հաւատարիմ, Հայքըն աղնիւ բընութեամբ,
 Հայքըն լաւ են քան զՊարսիկս, և անձնական պերճութեամբ:

Երբ որ տեսաւ արքայն Յազկերտ թէ Հայք ձեռին նկու՛ն կան,
 Յետ դըրեց իւր քողն երեսէն, տուեց յայտնի հըրաման,
 Պր վաղուեան օր պատրաստ լինին ամենեքեան իւր դիմաց,
 Ներկրպագել արեգական և ասել թէ՛ է աստուած:

Նպա եթէ ընդդէմ դառնան, և չըլլան հրամանին,
 իմանան որ՝ պիտի անշուշտ՝ այն փառքերէն զըկուին.
 Իրանք գերի կերթան հեռի՝ ծայր աշխարհին Խուժաստան,
 Մոգուց ձեռամբ ճամբու կուգայ անտէր երկիրն Հայաստան“:

Սասանեցան նախարարքը երբ այս բանը լսեցին,
 Քիւրաւոր թշնամեաց մէջ ընկած կային առանձին.
 Ինչպէս թողունք մեր օրէնքը, հաւատներըս ուրանանք,
 Քրիստոնէի անուան տեղը մոզուց կեղտը ստանանք:

Թող աքսորեն մեզ Խուժաստան, թող շկոթակ անեն մեզ,
 Թող առնուն մեր փառք ու պատիւ, և մեզ առնեն սևերես.
 Մեր փառքը մեր սուրբ հաւատն է, և մեր կեանքը Քրիստոս է,
 Երթանք կանգնինք ատենի դէմ, ինչ կըլսենք արքայէ:

Նըշանակված ժամը հասաւ՝ խրմբրվեցաւ ատեանը,
 Արքայն նստած ահեղ փառօք, բոլորված էր դիւանը.
 Հայոց իշխանք և նախարարք կանգնած որպէս մահապարտ,
 Իմանում են որ ամենքն-էլ՝ համ անմեղ են, համ անպարտ:

Միհր-Ներսէհ հաղարապետն՝ որ արքայի բախնիքն էր,
 Մի միայնակ արքայի մօտ համարձակում մըտնում էր.
 Զկնի երկայն փափրսալոյն թագաւորի անկաջին,
 Եկաւ բազմեց իւր տեղումը և ըսկըսեց զայրագին.

Մըտքե՞րդդ է արդեօք ծառայք մեր քաջարանց արքայի,
 Որ կոչվում էք իշխանք Հայոց, այլ ճշգրիտ էք մեր գերի,
 Մեր ինքնակալ հըղօր արքայն՝ աստուածորդին արևու,
 Զեղ իւր կամքըն խմաց արաւ՝ միջնորդութեամբ գըրերու:

Ե՛լ դուք ապախտ արիք նորա՝ բարձր ու հըղօր հըրաման,
 Զըկամեցաք հնազանդիլ ըյս օրինաց մոզութեան,
 Զեր կամապաշտ յամառութեամբ՝ խաւարի մէջ մընացիք,
 Եւ աստուածոց բարկութիւնը Պարսից վերայ շարժեցիք:

Զըգիտէ՞ք որ անմահները ամեն աշխարհ մեզ տուին,
 (Բարեպատեհ ժամու տարաւ Արտաշիր ձեռն՝ իւր սըրին).
 Այն աստուածքը պահանջումեն որ մենք նոցա օրէնքը,
 Ամենայն տեղ տարածանենք. այն է նոցա միշտ կամքը:

Չեր մեղքէն չէր որ Հոնաց այն վրտարանջեց բռնաւոր,
Յանդգնեցաւ ընդդէմ դառնալ թագաւորին մեր Տրդոր,
Թէպէտ մեք-էլ կարող էինք առանց ջնջին ձեր ազգին,
Հնազանդեցնել Հոնաց ազգին. բայց այն՝ պատիւ ձեզ արին:

Որ ձեզ ծառայ հաւատարիմ՝ համարելով՝ կանչեցին,
Եւ թշնամեաց դէմ Պարսից հետ՝ համհաւասար կանգնեցրին,
Տեսանք ձեր-էլ քաջութիւնը. Պարսից կանանց կը համիք,
Երբ որ Պարսից մարդ ու վարժը փոքր՝ ի շատէ սովորիք:

Բայց ձեզ չէինք հրաւիրել, որ դուք մեղ մէկ օգուտ տար.
Դուք յանցաւոր էիք կրօնի, դատաստանի կոչուեցար.
Արքունական անդարձ պատգամ՝ դուք առ ոտըն կոխեցիք,
Եւ ձեր անարգ կրրօնի մէջ՝ յամառութեամբ մընացիք:

Բաւաղան է ձեզ այնքանը. էլ աւելին չէ՛ հընար.
Այսօր պիտի հատուցուին՝ լինի ձեզ ճիշդ և արդար.
Այս երկուսի մէկն ընտրեցէք, կամ կեանքերէդ զրկուիլ,
Կամ սընտաի ձեր կրրօնէն՝ դէպ մեր դէնը փոխարկուիլ:

Թէ յօժարիք, թէ յամառիք, արքայի կամքն հաստատ է,
Համակղենով Հայաստանըն պիտի Արհմէն աղատէ.
Դուք ձեր հողը ձեր ընտանիք այն ժամանակ կրտնանէք,
Երբ կրրակին ու արևուն՝ արքայի դէմ դաւանէք:

ԵՐԳ ԵՕԹՆԵՐԱՐԳ

Առաջ եկաւ Քաջն Վարդան, տուեց բանին սլատասխան,
Ասաց. »Իշխան Հաղարապետ Արեւաց Տղօր տէրութեան,
Իմ վիճակըս ըստիպում է առաջ ձրդել իմ անձնըս,
Այն սլատաճառաւ քեզ խնդրում եմ, լաւ միտք տունուլ տասաճրս:

»Քէսէտ այս մեր իշխանաց մէջ քաջ նախարարք շատը կան,
Որ քան զիս են տարօք, բարձու, և զեղերով սլատուական,
Բայց ըստ որում ինձ էր յանձնել Արեւաց Գուռն զօրքերը,
Եւ ես բերի Պարսից աշխարհ Հայոց քաջիկ դունդերը.

»Այն սլատաճառաւ քո տասաճի սլատասխանն-էլ ես տի տամ,
Որովհետեւ ամեն իշխանք ինձ են նայել ամեն ժամ,
Որմզդական տատուածութիւնն երբէք օգնած չէ Պարսից,
Եւ ոչ նա է արել նրբան տիրող երկրաց համայնից.

»Այլ այն Աստուած, որին դուք գեռ չէք ճանաչում, չէք լամծ,
Որուն մեր հարք հաւատացին, թէ միայն նա է Աստուած:
Նա է տուող արքայութեան և սարգևող յաղթութեան,
Նա է տալիս թագ ի գլուխ և նա տանում անսպանս:

»Նա կիւրոսի ձեռքէն բռնեց և բաղմեցոյց ի դաճի,
Ասիայի իշխող արաւ, ժառանգ Մարաց աթոռի.
Պարսից ազգը անյայտ տեղէն յառաջացոյց, զօրացոյց,
Լայնածաւալ աշխարհներուն միահեծան տէր կացոյց:

»Նոյն Աստուածըն ամենազօր՝ իւր անքննին զօրութեամբ,
Փոքրիկ, կոսկիտ Մակեդոնէն, որ ոչինչ էր քաջութեամբ,
Հանեց քաջն Ալէքսանդրոս, որ Կիւրոսի աթոռը
Մէկ տարուան մէջ ջարդ ու փրշուր արեց, առաւ իւր ձեռքը :

»Ինչ որ Արմիզդը ստակած, քրնած էր իւր Հորհու մեհենում,
Որ մեր Աստուած Արշակունեաց հովիւում էր լայն դաշտերում,
Մակեդոնեան եղջիւրները խորտակելու սրտաճառաւ,
Պարթեւ աղգէն քաջ Արշակին իբրև գործիք ձեռն առաւ :

»Միթէ Արմիզդ տուեց նրբան Պարսից, Հնդկաց աշխարհը,
Կամ թէ Հայոց ձիւնադագաթ և երկնաբերձ լեռները.
Մեզ յայտնի են նորա նախնիք, որ Քեոսուրայ աղգէն են,
Եւ ունէին անխար խոստամունք մեր ճանչըցած Աստուծմէն :

»Արտաշիրին-էլ Սասանեան Արմիզդ օգնած չի լինիր,
Ինքն-էլ կարօտ միշտ օգնութեան, հզօր աստուած չի ասուիր.
Այժմ հզօր է աղգ Պարսից, ո՛չ Արմիզդի օգնութեամբ,
Այլ Հոռովի անբարտաւան և անտեղի թուլութեամբ :

»Ի՞նչ ես կարծում, այդ Արմիզդի կարծիքական նրապատը
Երկու հարիւր տարի կարէ՞ պահել Պարսից աթոռը.
Ո՞վ գիտէ թէ՛ աշխարհի ո՞ր անկիւնումը կայ պատրաստ
Այն ձեռք, որ այս աթոռը՝ տի արկանէ ի տապաստ :

»Մեր օգնութիւնն չես համարում Պարսից աղգին պիտանի,
Բայց յայտնի է, ի՞նչ պարծենամ, արիութիւնն Հայկաղնի.
Կըհասանէ ժամանակը, կըտեսանէ տէրն Արեաց,
Թէ Հայք կանա՞նց կարեն հասնիլ, թէ՞ դիւցաղնեաց քաջարեաց :

»Նայց այն օրէնք, որ տուել է մեր միշտ պաշտած Աստուածը,
Մեզ պատուիրում է միշտ լինիլ հաւատարիմ տէրանցը.
Այն Աստուածն է ձեզ տուել մեր երկիրները, տէր արել,
Մեզ հընազանդ միշտ լինելու սուրբ պատուիրան է դրել :

»Մենք հալատակ ենք տէրութեան, չենք խնայում մեր արիւն,
Աշխարհի ո՛ր ծայրն-էլ տանիք միշտ մենք կանենք հլութիւն.
Հարկաց համար չենք ձանձրանում, փառք ու պատիւ չենք ուղում,
Աստուածադիր մեր լուծերը համբերութեամբ ենք տանում:

»Նայց երբ դիպաք մեր կրօնին, մեզ վիշտ եղտ դառնագին,
Ո՛չ մեծութիւն, ո՛չ դօրութիւն, է՛լ չէ գալիս մեր աչքին,
Մենք ձեզ մարմնով պարտական ենք, մեր հոգոց հետ գործ չունիք,
Ապա թէ ոչ՝ Հայաստանում է՛լ չի մընար մէկ Պարսիկ:

»Եյն նամակը, որ մեզ եկաւ, մեզ համարեա՛ դարմացոյց,
Զենդ-Աւեստը ինքն է իրան անձոռնութեան մասնացոյց.
Թէ կամենաք՝ բերէ՛ք մոգաց և մոգպետաց, որ խօսին,
Արեաց տէրը թող մտազիւր ականջ դրնէ երկուսին:

»Եյս իշխանաց մջ մանկադոյն՝ է Գարեգին իշխանը,
Թող սորա հետ խօսի Զանգի՛ կամ Մովսէ՛սան-Մովսէ՛սը.
Կրճանաչէք՝ թէ մենք արդեօք ո՛ր Աստուծոյն ենք պաշտում,
Կամ թէ Պարսիկք ո՛ր աղջամուղջ խաւարի մէջ դանդաջում:

»Եյդ խաւարէն մեզ հանելու Արդին Աստուած հաճեցաւ,
Արիւն թափեց մեզ փրկելու և մեզ համար խաչուեցաւ.
Այն երախտիք չենք մոռանար, չենք ընդունիր Արմզդին,
Զենք վախենար գերութենէն, չենք դժբեր մեր սուրբ ուխտին:

»Իեռ ձեր Արմիզդ ո՛ր խորշումն էր, որ մենք գոլով կռասպաշտ,
Մեր Արամին պաշտում էինք անուանելով Արամազդ.
Բայց ինչպէս սուտ էր Արամազդ, սուտ է և ձեր Արմիզդը,
Հետրուրացոց Ի-ճէ՛ն-Ե-ն է, կամ թէ Յունաց Ի-ճո՛ւր:

»Երամազդի անգոսնողը է՛լ չի սաշտեր Արմզդին,
Մեր պաշտելի Աստուածն է Հայր, Բան և Արդին և Հոգին.
Երրորդութեան երկրպագու է Հայաստան աշխարհը,
Զրբադեշեան կրրօն չըկայ Հայոց ազգի սրտումը:

ՄիՏըր-ՆերսէՏ խոժոռուեցաւ Վարդանայ այս խօսքերէն,
 Դէպ արքայի առանձնարան մեկուսացաւ ատենէն,
 Երբ որ եկաւ միւսանգամ, երևում էր երեսին,
 Թէ ի՞նչ կրրակ կայ բոցսալառ նորա չարեօք լի սրբտին:

Եսաց. «Վարդան, քո խօսքերուն չէ հաճ հաւան Արեաց տէր,
 Եւ ասում է, թէ մինչ այսօր քո խորհրդոց ծանօթ չէր.
 Աւստի այս է նորա կամքը, որ ես ասա՛ յայտնում եմ,
 Ար դուք աքսոր սկստի երթաք դէպ խուժաստան տարադէմ:

«Ես չեմ կարող համակզենի անարգանքն տեսանել,
 Կամ հայհոյիչ քո բաները իմ ականջում ընդունել.
 Ո՛վ որ տէր է մարմիններու, նոյնը տէր է և հոգւոց,
 Մեզ ամեն ժամ միայն օրէն՝ է խնդրել կամք աստուածոց:

«Ս՛ենք ձեզ համար-էլ սլարտական ենք միշտ տալու պատասխան,
 Գուք սղծում էք ձեզմով տարերք՝ ջուրն ու հուրը սրբաղան.
 Եւ ուզում էք որ ձեր մոլար կրթօնի մէջ միշտ կենար,
 Չէք մըտածում, որ մեր վերայ է ձեր մեղքը բովանդակ:

«Դասիճք, տարէ՛ք սոցա բանտը և պահեցէ՛ք մինչ վաղիւ,
 Առաւօտը սլարսկական գունդ սլարաստ կաղնած բազմաթիւ,
 Խուժաստանի Անյուշ բերդը կ'առաջնորդէ ուղղակի՞ս:
 Դասիճք առին նախարարաց և փակեցին ի բանտի:

ԵՐԳ ՈՒԹԵՐՈՐԴ

Սըթին բանտի մէկ քնջոււմը տրտում նստած էր Վարդան,
Սրտի մէջը արխաններկ երևում էր Հայաստան,
Կանայք, աղջկուկք գերի ընկած, երիտասարդք կատորուած,
Եկեղեցիք աւեր դարձած, սուրբ Հաւատքը ջրնջուած:

Նորա պայծառ երեսոււմը գրծագրուած կար յայանի,
Ինչ խորհուրդք որ ամբոխւում են ի խորագոյն խորշ սրտի.
Լրտութիւնը պերճախօս էր քան ըղլեղուալ յայտները,
Նախարարքը հասկանում են նորա հոգւոյ ցաւերը:

Սորա թէպէտ ամենեքեան միւս քրնջումն են նստած,
Եւ իւրեանց մէջ շրջնջում են՝ երեսն առ նա դարձուցած,
Բայց հեռուէն իմանում են՝ որ Վարդանը չէ յօժար
Ս, յն խորհրդոյն, ինչ որ այն ժամ նոցա մտքի մէջը կար:

Նախարարքը խորհում էին արքայի կամք կատարել,
Եւ հրնարիւք այն վճտանգէն գրլուխները ազատել.
Բայց երբ երթան, ու Հայաստան իրանց տներն հասանեն,
Օրինաւոր սրտերաղմալ այն սուտ ուխտը լուծանեն:

Մենեքեան միարան են սյապէս գրտնել հրնարը,
Բայց յոյս չունին, որ նոցա հետ համաձայնուի Վարդանը.
Ճանաչում են նորա սիրտը, անկեղծ սէրը հաւատոյ,
Իմանում են, որ չի հաճիր նա նոցա այն խորհրդոյ:

Երբ որ ամեն հրնարները անդօր, անգործ մընացին,
Մէկ հրնար կար, որ ամենայն հրնարներու էր վերջին.
Եթէ այն-էլ չըյաջողէր՝ պիտի յոյսը կըտըրուէր,
Ու Հայաստան հեթանոսաց՝ անհաւատից կեր լինէր:

Քաջ վարդանայ պատիկ փեսան՝ Կամսարական Արշաւիր
Նախարարաց հետն էր այնտեղ, ակնկորեալ դէպ յերկիր.
Նըրան միջնորդ կարգենք, ասին, որ վարդանին յորդորէ,
Որ վարդանն-էլ նախարարաց աղաչանքը կատարէ:

Դժուարութեամբ յանձըն առաւ Արշաւիրը այն բանը,
Քիտէր, որ չէ կարող երբէք ականջ դնել վարդանը.
Լաւ էր նորան իսկոյն հետի ճանփայ ընկնել Խուժաստան,
Քան առ երեսս կեղծաւորիլ, առնուլ կըրօն մոգութեան:

Տեսաւ վարդան, որ իւր փեսան բան է ուղում ասելու,
Բայց վախենում է իրենմէն, որ թոյլ չըտայ խօսելու.
Ինքը ըսկիզբն արեց խօսքին, և Արշաւիր սիրտ առաւ,
Լըռութիւնը՝ որ մինչև այժմ տարրացեալ կար, վերջացաւ:

»Հայրիկ, ասաց Արշաւիրը, և աչքերէն բղխեցին,
Ուրեմըն էլ չէք կամենում կանգնիլ սաշտպան խեղճ աղդին,
Առաւօտը կ'ընկնենք ճանփայ դէպի խորին Խուժաստան,
Որ համարձակ մոգք գիշատեն մեր չարաբաստ Հայաստանն»:

Վարդան ասաց. »Կարե՞մ, որդեակ, ես միայնակ դէմ կենալ,
Որ մեզ վաղիւ դէպ Խուժաստան չըհարկադրեն ընթանալ.
Չըգիտե՞ս որ՝ ըսպարապետ առանց զօրաց՝ է նոյնը,
Ինչպէս առանց ոչխարներու է դաշտումը հովիւը»:

Արշաւիրը պատասխանեց. »Քիտեմ, չըկայ ժամ մարտի,
Բայց կայ հրնար, որ անկըռիւ կըյաղթուի թըշնամի.
Խարէութեամբ մեզ բերին աստ, խարելով տի ելանենք,
Մեր խորհուրդը ո՛չ թէ այստեղ, այլ Հայաստան կույայտնենք:

»Արդեակ, յանկարծ կանչեց Վարդան, ի՞նչ ես ուզում ասելու, Կարո՞ղ է Հայ Վարդան իշխան խաբերայ մոգ դառնալու. Ի՞նչ պատասխան տամ զոքանչիդ, ի՞նչ ասեմ և քու հարսին, Վարդանոյչը կառնո՞ւ յանձն լինիլ զանդիկ մոգի կինն«:

Պատասխանեց Արշաւիրը. »Մի՞թէ զանդիկ կըլինիմ, թէ սրտումըս սուրբ պահպանեմ քրիստոսական կրօնն իմ. Ընկել ենք այս վրտանդի մէջ, մինչ ելանենք, ձևանանք, երբ որ հասնենք Հայոց երկիր, էլ մեր հաւատն ունենանք«:

Միւս նախարարք-էլ միաբան նոյն խօսքերը կրկնելով Ասում էին, մեզ խընայէ՛, ընտանիքըդ յիշելով. Մեր կորուստը՝ բոլոր ազգի, բոլոր երկրի կորուսան է, Նա է ազգի միայն փրկիչ, ով փրկութիւն հընարէ:

Վարդան ասաց. »Ես որտարատ եմ զոհել անձրս ձեզ համար, Դուք ասացէ՛ք, եթէ գիտէք մեր փրկութեան մէկ հընար. Լաւ չէ՞ մեռնիլ մեզ քրիստոնեայ, քան ծառայել մոգութեան, Դուք ասացէ՛ք, իմ բարեկամք. ի՞նչ է հընար փրկութեան«:

Արշաւիրը էլի կրկնեց. »Հայր իմ, աներ, ինձ լսէ՛, թագաւորի հրամանը վաղուեան օրը կատարէ՛. Յետոյ երբ որ վերադառնանք երկիր Հայոց, կըղղջանք, Հայաստանին կարենք դառնալ թէ՛ աղատիչք, թէ սաշտալանք«:

Յոգևոց հանեց և արտասուեց առիւծասիրտ Վարդանը, Ասաց. »Էգուց առաւօտը առնունք Պարսից պիղծ դենը, Յետոյ երթանք Հայոց երկիր, է՛լ ո՞վ մեզ կուճանաչէ, երբ մեր բերնով ասած լինինք, թէ Յիսուսը Աստուած չէ«:

Նախարարքը փաթըթուեցան քաջ Վարդանայ ոտքերուն, Ասին՝ ո՞վ է կարող ասել հայհոյութիւն սուրբ Արդւոյն, Միայն երբ որ արև ծագէ՝ ծունրը պիտի մենք դընենք, Իբրու այնու թագաւորի հրամանը կատարենք.

Մըշաւիրը ասաց, Հայրիկ, դէտ արեւելք աղօթել,
 Ընդհանրական ժողովքի մէջ հայրաստեօք են աւանդել.
 Արեգական դէմ ծունր կրկնենք մտքերս առ Տէր ուղղելով,
 Այս վտանգէն մեղ աղատունք, յիմար Պարսկին խարելով:

Մայր երբ որ օրը հասնի թշնամեաց դէմ սուր հանել,
 Գիտես՝ որ միշտ քո աջ կողմը ես իմ զօրօք եմ կանգնել.
 Եթէ դիպուած քեղ մահ քերէ, ես-էլ եմ քո զինակից,
 Անբաժան եմ կենդանութեամբ, մահուդ-էլ եմ մահակից:

» Գիտեմ, ասաց Վարդան լալով, ոչ մեկդ-էլ չէք փակելի,
 Ո՛չ մահուանէ և ոչ մարտէ, երբ որ հասնենք մեր երկիր.
 Բայց ո՛վ կուտայ մեղ թողութիւն ուրացութեան յանցանքին,
 Ո՛վ Տէր Յիսուս, ա՛յս է արիտուր քո երախտեաց ի խաչին...»

Մըշաւիրը դարձեալ ասաց, » Հայրիկ, խաչեալն է ուղում,
 Որ դու ապրիս և հայրենեաց տաս վտանգէն աղատում:
 Այս-էլ զոհ է նորա համար, որ խաչն իսպառ չանարգուի,
 Հայաստանը՝ մեր կորչելով՝ անշուշտ պիտի կորսուի:

Մէկ երկու ժամ մենք կարող ենք մեր հաւատը ծածկելու,
 Եւ արևը կամ կրցակը նոցա նման սաշտելու.
 Սրտադէտը խօ կրտեսնէ՞, որ մենք Պարսկին ենք խարում,
 Ու մեր հոգւոց սուրբ սաշտօնը միայն Նորան ենք ձօնում:

(Faint mirrored text bleed-through from the reverse side of the page)

ԵՐԳ ԻՆՆԵՐՈՐԳ

Ծագեցաւ այն առաւօտը, որ խնդութիւն էր մոզայ,
Թագաւորը պիտի տեսնէր հըլութիւնն իշխանաց.
Չէր հասկանում Յազկերտ արքայն, թէ այն հընար էր միայն,
Որ նախարարք կարողանան ոտքը դնել Հայաստան:

Մեղաւորը զուարթերես երևեցաւ եղբրտքէն,
Դէպ արևելք երկիրսագին իշխանք իւրեանց տեղերէն,
Զուարճացաւ բռնաւորը, Միհրր-Ներսէս ցնծացաւ,
Զենդ-Աւետի յաղթանակը ամենայն տեղ տօնուեցաւ:

Թագաւորի ուրախութեան ոչ մի չափ կար, ոչ սպայման,
Պարսիկք ընկան դիւանէն դուրս, Հայոց իշխանք բազմեցան.
Մազդեղանցի աջակողմը Քաջն Վարդան էր նստած,
Արքայական զարդարանքով պճնազարդած, պերճացած:

Չէր դադարում թագաւորը Մամիկոնեանց դովեստէն,
Դրուատելով վեր էր հանում քան զամենայն տոհմերէն.
Եւ Վարդանի քաջութիւնը, անչափ, անհուն երախտիք,
Ըստանում են ամեն մէկը բիւրասպատիկ դրուատիք:

Մայր Յազկերտ. — Ի՞նչ աղգէ էր սերեալ Մամիկոն ձեր նախնին:
Պատասխանեց Քաջն Վարդան. — Ճէնաց աղգէն, երկրէն Չին:
Հարցուց արքայն. — Ե՞րբ էր եկել Մամիկոն իշխան՝ Հայաստան:
Տուեց Վարդան պատասխանի. — յԱրշակունեաց տէրութեան:

Արկնեց արքայն.—Ունի՞ս զաւակ, կին, կամ որդիք, ընտանիք:
 Վարդան տուեց պատասխանի.—Չունիմ ուստերք կամ որդիք,
 Միայն երկու դստերք ունիմ սմուսնացած փեսայից,
 Որ արել են ինձ թոռանց տէր, և մէկ ի ծեր պապերից:

Թագաւորը և՛ս առաւել եղաւ այստեղ փորձասէր,
 Ասաց.—Ո՞ւմը է հարսնացած և ի՞նչ անուն քո դստեր.
 Վարդան ասաց.—Շուշանիկ է մեծ դստերըս անունը,
 Վարդանոյշ կամ Վարդանանոյշ՝ անուանվում է պատիկը:

—Մեծին առել է Վաղարշի՛ն՝ բրդեշխ Վրթաց աշխարհի,
 Փոքրը կին է Արշաւիրոյ՝ Կամսարական իշխանի,
 Որ այժմ աստ է, Թագաւոր, և էր ինձ միշտ մարտակից,
 Երբ որ Հոնաց դէմ պատերազմ էինք անում ընդ Պարսից:

Յաղկերտ արքայն մեծ մեծ պարգև Արշաւիրին շնորհեց,
 Կամսար ազդի մեծ ազդութիւնն շատ փառքերով մեծարեց.
 Յետոյ էլի Վարդանի հետ ըսկիզբն արաւ խօսելու,
 Ասաց,—Ի՞նչ էր յատուկ պատճառ քո Յունաստան երթալու:

Պատասխանի տուեց Վարդան. Շատ պատճառ կար այդ բանին.
 Նախ որ՝ մէկ էր մեր կրօնը, մէկ ենք կասլով օրէնքին,
 Երկրորդն-էլ որ՝ իմ մանկութեան ժամանակին գընացած,
 Նոցա մեծ մեծ դպրոցներում եմ դպրութեամբ կրթուած:

Իմ մօրըս հայր՝ Սահակ Պարթև շատ մանկուսք էր ուղարկել,
 Որ յունական կրթութեան մէջ կարողանան վարժուել.
 Ես-էլ նոցա մէջ մէկն էի, ես ունիմ շատ ծանօթներ,
 Այն պատճառաւ էի կրկին ես Յունաստան այց ելեր:

Արքայն հարցուց.—Ապա ի՞նչ տեղ Դիմիտրիէն սովորեցար:
 Վարդան ասաց.—Նահատակաց զիրք կարդալով անդադար.
 Մեզ յայտնի է՝ թէ համակրենն ի՞նչ է խնդրում մեզիմէն,
 Պարտական են քրիստոնեայքը լինել տեղեակ այն կողմէն:

—Ո՛վ կուտայր որ՝ առայ Յազկերտ, քրիստոնեայքը գիտնային,
Թէ ի՞նչ է բուն ըսկզբունքը Չրադեշեան լոյս դենին,
Աշխարհ այսպէս խաւարի մէջ խրուած, թաղուած չէր մնար,
Մարդկան ազգի փրկութիւնը է՛լ չէր լինիր անհնար:

Եւրպիտ քաղցրիկ երևեցաւ Վարդանի պարզ երեսին,
Ասաց. — Ա՛րքայ, յաւիտեան՝ կայ, և տուր ունին իմ ձայնին.
Մարդկան ազգի փրկութիւնը այսուհետև հետի չէ,
Եւ խաւարի հալածուիլը գողցես եկել հասել է:

Տեղէն թրուա թագաւորը և Վարդանին փաթըթուեց.
Ասաց. — Յոյս՝ շատ ուրախ եմ, որ ինձ այսօր չըխարեց.
Երազումըս ինձ Քաջք ասին, թէ Վարդանը կարող է,
Ո՛չ թէ միայն Հայաստանին, այլ և Յունաց դարձրնէ:

— Իմ փառազուն Մամիկոնեան, իմ անխաբ յոյս, ապաւէն,
Այդ քաջութիւնն ևս միայնակ սրահանջում եմ Վարդանէն.
Դու Հայոց մէջ սխալի սիրես պայծառ դենն մոգական,
Աշխատութեան վարձրդ թագ է, և բուլանդակ Հայաստան:

Ծուներ դրբին իշխանք Պարսից՝ թագաւորի առջեր,
Եւ ասացին արժանի է Հայոց թագին Վարդանը.
Թէ Հայաստան ուղիղ սրտով դենիմաղդեղն ընդունի,
Ի՞նչ են Յոյնքը, որ կարենան ընդդէմ կանգնել մեր բողկի:

Վարդան տուեց պատասխանի, երբ որ ամենք սուս կացան,
— Զե՛մ պարծենար, Ա՛րքայ հըղօր, թող մէկ հասնեմ Հայաստան.
Ես այնպէս բան սխալի անեմ, որ ոչ միայն ազգ Յունաց,
Այլ և Հրոտմ կըղարմանայ, կըհիանայ Տէրն Արեաց.

Սկրսաւ ծափ տալ թագաւորն իւր հոգւոյ մեծ հրճուանքէն,
Հոգին ուրախ չէր դիմանում, դուրս էր թռչում մարմինէն.
Բռնեց ամուր նորա ձեռքէն՝ ասաց — Վարդան, գրնացէ՛ք,
Իմ բաղձանաց՝ ձեր քաջութեամբ՝ խնդրում եմ ինձ հասուցէ՛ք:

Վարդան ասաց. Ա՛րքայ դորեղ, իմ խոստումներս հաստատ է,
 Ի՛նչ որ մտքիս մէջ դրել եմ, ամեն-էլ է ի սրտէ.
 Ո՛չ կեանքս եմ խնայելու, և ոչ երբէք արխնըս,
 Շուտ կուլըսես, Քաջ Թագաւոր, թէ ի՛նչպէս է խոստումս:

— Վարդան, կանչեց Յաղկերա արքայն, Արքայական է Պրսակ
 Քլխոյդ համար պատրաստ կազմած, քան զիմ խոյրն սկսածառ Թագ,
 Ինձ բարեկամ սխախ կոչուիս, Աստուածորդոյս բարձակից,
 Յաւերժական երանութիւն կու ըստանաս քու աղդից:

— Գիտեմ, արքայ, որ իմ աղգըն չի մոռանար այդ դործըս,
 Գիտեմ, յաւերժ սխախ մընայ աղգի սրտում անունըս.
 Պրսակի-էլ քաջայոյս եմ և անթառամ պրսակի,
 Ի հարկէ որ այդ իմ գործն է, ըստարասկես եմ աղգի:

Յաղկերա կրկնեց. գիտե՛ս Վարդան, որ սլարտական եմք տոհմիդ
 Արտաշէրը խոստացել էր թագ Անակայ մեծ պապիդ.
 Գու ես նորա շառաւիղը, ես-էլ յաջորդ իմ նախնւոյ,
 Թագ ու պրսակ իրաւունքով են սպասում քում գլխոյ:

— Հանգ, իշխանք, գունդ կազմեցէ՛ք, որ շուտ երթան Հայաստան,
 Այսուհետեւ Հայկազնէից սպարապետն է Վարդան,
 Թող Վասակը մարդսան կոչուի, մինչև կամքս կատարուի,
 Եւ Վարդանը թող սպասէ անհուն, անբաւ պարգևի:

ԵՐԳ ՏԱՍՆԵՐՈՐԳ

Տիարան բոլոր ոտքի ելաւ, որ օր Հայքը դուրս եկան,
Պարսից հեծեալք, սպառազէնք բանուամ, մարբուամ են ճանախան,
Հաղար ու բիւր զննողները լըքցրել են դաշտերը,
Ուստի պիտի անցանէին ճանապարհորդ Հայերը:

Եւ աջէն են զօրքը դընում թմբուկները դարնելով,
Նըժոյգ ձիոց վերայ նըստած՝ զինուք, զարդուք սիւղալով,
Մըտքի մէջը հարընտանում Հայաստանի աւարէն,
Ինչ որ պիտի յափշտակեն, երբ բնակչաց կողոպտեն,

Լըլ ինչ կարծիք կայ աւարին, նախարարքը ուրացան,
Մողաց բաժին մընաց անտէր լայնածաւալ Հայաստան,
Քնա՛, Պարսիկ, ու ժողովէ՛ կողոպուտը անարդել,
Ո՛վ է կարող քա՛ առջըը հակառակիլ, կալ արդել:

Պարսից յեանէն նախարարքն են դնում հեծած ձիերը,
Ըսպասաւորք դրաստներով բերում յեանէն բեռները,
Մեծ կարանան էր այս ճանախին, զօրաց սրաշար քաւական,
Թէ՛ ուտելիք, թէ՛ հագնելիք, թէ՛ սուր, թէ՛ դէն, վառնապան:

Մողպետ, և ու թ հարիւր հատ մողք, ծառաներով, ճորտերով,
Կանայք, տիկնայք և մեծուհիք նաժիշտներով, զարդերով,
Ոմանք ձիով, ոմանք ջորւով, ոմանք իշին են նստած,
Շատն-էլ շքնաղ սաստգարակում են արեւէն զաճկում:

Մեծահանդէս է չուելը, մեծահանդէս՝ վէր դալը,
 Հայնածաւալ տարածվում են տաղաւարն ու խորանը.
 Գաշտ ու բլուր ծածկում էին խրաքանչիւր իջևանք,
 Այսպէս չքնաղ զբօսանքով էին դալիս մեր իշխանք:

Թէ դետոց մօտ են հասանում, իսկոյն ուռկանք են ձգվում,
 Ճաշու և կամ ընթրեաց համար նոր նոր ձրկունք են բռնվում:
 Թէ անտառի են հանդիպում՝ առատ օրսեր էրէոց,
 Խորտիկներով են զարդարում շատը նոցա սեղանոց:

Մեկասկած են Պարսիկք և մոգք, մինչև հասին Հայաստան,
 Այստեղ փոխուեց այն սլաակերը, բացուեցաւ նոր տեսարան.
 Հաղարաւոր գիւղականքը յառաջ եկան փէտերով,
 Պարսից զօրքը դէմ չըտուին խրեանց սրբով, նետերով:

Իշխանք Հայոց յառաջ եկան, որ խաղաղեն ամբօխին,
 Նոցա-էլ քիչ մընաց կարծեմ, որ հասանէ ծայր փայտին.
 Գուք ուրացաք՝ բաւական է, ասում էին գիւղացիք,
 Մեզ-է՞լ կարող էք ուրացնել. խնդրենք թողնել այդ կարծիք:

— Մտացէ՛ք մեզ, մեր նախարարք, առաջ ո՞րը ուրացաք,
 Երրորդութեան սուրբ անունը՞, թէ՞ Միաճնին մոռացաք,
 Նորա անձառ Հօրէն ճնճունդն, թէ՞ ճընունդն կուսական.
 Թէ՞ չարչարանքն Խաչի վերայ, թէ՞ սոսկալի զոհ մահուան:

— Ո՞ւր է ձեր սուրբ աւաղանի մէջը տուած խոստումը,
 Որ որդեգիր եղաք Հօրը՝ Սրբոց Հոգւոց դրկումը.
 Ո՞ւմը տուիք սուրբ մեռոնը, ո՞ւր կորցրրիք սուրբ նըշան,
 Մեզ ծախեցէ՛ք Քառաթեր սյսօր գընով մեր արեան:

— «Հրաժարիմք սատանայէն» զուր է բերան ձեր ասել,
 Գուք բանսարկուի զօրութեան հետ կրկնակի դաշն էք դրել.
 Ասացէ՛ք մեզ, ո՞վ նախարարք, արդեօք ինչո՞վ խաբուեցաք,
 Պարսից դենի մոլորութեան ի՞նչ սլատձառաւ ցանկացաք:

— Ոսկի, արծաթ քիչ ունէիք, քիչ էր ձեր փառք ու պատիւ,
 Հայաստանի գանձը ո՛ւմն է, ո՛վ քան զձեզ կայ աղնիւ.
 Հրեշտակային դասէն ելաք, սատանայի կարգ մըտաք,
 Առաքելոց օտար դարձաք, Յուդայի հետ դասուեցաք:

— Ի՛չ մի՛ ասէք՝ Հայաստանում տուն ունինք կամ ընտանիք,
 Ձե՛ն ճանաչում է՛լ ձեզ կանայք, ո՛չ դստերք ձեր, ո՛չ որդիք,
 Գուք է՛լ ծնունդ չէ՛ք Արամայ, Արամաղղն է ձեզ ցնկնել,
 Ի՛նչ էք գալիս է՛լ Հայաստան, է՛ն-է՛լ ուղում էք սղծել:

— Դարձէ՛ք գնացէ՛ք էլ Պարսկաստան, Հայք տանել ձեզ չին կարող.
 Գուք չէ՛ք իշխանք կամ նախարարք և ո՛չ ազգին էք տիրող:
 Ձունինք մենք մոգ կամ մոխրատուն, մեր հայրենի աւանդք չեն,
 Մեր քահանայք, եկեղեցիք մեզ բաւական և շատ են:

Ձե՛ն կարենում քաջ նախարարք գիւղացւոց բան հասկացնել,
 Երեսները դարձընում են, ու չեն ուղում տեսանել.
 Թէպէտ սոքա աչքով, ունքով նշմարանք շատ են անում,
 Ա՛յլ գիւղացիք ոչինչ կերպով չեն բարկութեան սանձ դընում:

Ենձարացած նախարարքը խորհուրդ արին, ցրուեցան,
 Հեռու հեռու ճանփաներով դէպ Արտաշատ փութացան.
 Այնտեղ էին ազգի գլուխք, և հովիւքը ժողովուած:
 Այնտեղ եկան նախարարքը բոլոր ազգէն անարգուած:

Ժողովք սուրբ Հարց Հայրաստեոց՝ Նախարարաց ընդունեց,
 Նոցա զիղջը և զըզջումը ազգի մէջը վըկայեց,
 Իմացան խեղճ գիւղացիքը, որ նախարարք չեն ծուած,
 Միւսանգամ գրկախառնեալ՝ ընդունեցին իշխանաց:

Ի՛նչ ասեմ էլ, թէ ի՛նչ կերպով ուրախացան Հայերը,
 Երբ ժողովի մէջ համարձակ ծունկ չոքեցաւ Վարդանը,
 Քրիստոսի սուրբ Մարմնով, Արեամբ երդում արաւ, ուխտ դրեց,
 Որ իւր արեամբ մաքրէ արատ ուրացութեան իւր անձնից.

Ինչպէս ասին, կատարեցին, գիւղացոց հետ միացան,
 Միւսանդամ զօրք հաւաքեց, ոտքի կանգնեց Հայաստան:
 Քայց դեռ կրօխ չըկար ուրեք, կրօուի սկիզբն ես արի,
 Մէկ գեղի մէջ ձեռիս ցրտով մէկ հաստ մողի ծեծեցի:

Տեսան մողքը, որ Նախարարք է՛լ չեն ուզում օգնելու,
 Անգոսնեցին Հայոց ուժը կամեցան փորձ փորձելու.
 Մըտան մէկ փոքր եկեղեցի, որ մոխրանոց դարձրնեն,
 Ես-է՛լ կամաց գիւղացոց հետ ժամը մըտոյ յետներէն:

Տեսայ, որ մողն կամենում է սուրբ սեղանը քանդելու,
 Հողւոյս մէջը մէկ դող ընկաւ, չըկարացի տուկալու.
 Էն հաստ ու պինդ դաւազանը, որ ամեն օր ձեռիս էր,
 Յանկարծ հասաւ մողի գլխին... մողը գետնին ձգուել էր:

Այս մէկ նշան դարձաւ Հայոց, ամենեքեան ղէնք ասին,
 Շամբի մէջը մէկ կայծ էր այս, փայլեց բոց մէջ եղեգին.
 Հրդեհեցան գիւղացիքը, սե օր ծագեց մողերուն,
 Նիսկուհիքը երկիր ծածկեց, գետը դարձել էր արիւն:

Օ՛րհնակ անուն է՛լ չը մընաց Հայաստանի քնջումը,
 Հայոց սուրը ամենայն տեղ յարթական էր կրօւումը.
 Թէ՛ նախարարք և թէ՛ իշխանք զօրաց հետ կան միարան,
 Կարճ միջոցում Պարսից ձեռքէն աղատուեցաւ Հայաստան.....

ԵՐԳ ՏԱՍՆՈՒՄԷԿԵՐՈՐԳ:

Բայց Հայոց մէջ ընկել էր սէր մոլորամիտ մոգութեան,
Վասակ ծածուկ Պարսից աղգին տալիս էր ձեռն օգնութեան,
Ինչ որ Վարդան հաստատում էր, Վասակ գաղտնի կործանում,
Հայոց աղգի միութիւնը՝ հընարքներով քայքայում:

Շրփոթ ձգեց իշխանաց մէջ, մէկզմէկէ բաժանեց,
Շատի սիրտը գրրաւելով՝ աղանդի մէջ հաստատեց,
Թշնամեացը միւսանդամ՝ ճանբայ բացեց Հայաստան,
Տակնու վըրայ բերեց աղգը, ինքըն գոլով մարդըսան

Այս միջոցին Վախժանի անուն թագաւորը Աղուանից,
Գեսպան շրկեց իշխաններէն՝ նըպաստ խընդրեց՝ դէմ Պարսից.
Սերոխտ զօրեղ զօրավարը. որ Հոնաց դէմ էր շրկած,
Արշաւել էր Աղուանըստան հետ անհամար իւր զօրաց:

Իշխանք նըպաստ Աղուաններուն կամեցան շուտ հասցընել,
Զօրաց կէսը ստիպուեցան քաջ Վարդանին աւանդել.
Այս կէս զօրքով Վարդան գընաց Աղուանըստան Պարսից դէմ.
Սերոխտ հասաւ Կուր գետոյն մօտ, ու կանգնեցան դէմ ու դէմ:

Թէպէտ Պարսից զօրքը շատ էր, և Հայերը քիչ էին,
Եւ նոցա չափ զինուորական՝ պատրաստութիւն չունէին,
Բայց յոյսերը երկնաւորի՝ օգնութեանը գընելով,
Պատերազմը ըսկըսեցին՝ Պարսից վերայ վաղելով:

Անհրաժեշտ կոտորածներ՝ արին Պարսից զօրաց մէջ,
 Յաղթութիւնը երկար միջոց՝ անուժ էր սոսկ ելևէջ.
 Կամսարական Արշաւիրը Վուրկ Տրսկային ըսպանեց,
 Եւ թշնամեաց հալածական՝ յաղթեց ուժով, և վանեց:

Հատը ջրի մէջ ընկնելով՝ խեղդուեցան ու կորան,
 Բոլոր Կուր դեռ իւր լայնութեամբ՝ փոխուեց կարմիր գոյն արեան.
 Այնքան չէին ցամաքի մէջ՝ սրբով մեռած դիակներ,
 Որքան ջուրի հոսանքները՝ կուլ տուեցին Պարսիկներ:

Աստուածային ըսքանչելեաց իսկ այս էր մեծ նրշանը,
 Որ Հայերից միայն մէկ հատ եղաւ մեռնող կալուժը.
 Մուշ Սեպուհը՝ որ Արշաւրի՝ նրման քաջիկ հրղօր էր,
 Պարսից անթիւ բաղմութեան մէջ՝ մընաց, մահու առաւ վեր:

Այսքան անցքը աչքով տեսաք, դիտեմ որ լաւ հասկացաք,
 Թէ Հայք քաջ են՝ երբ միարան՝ մէկ տեղ լինին, խմացաք.
 Բայց երբ քակլի միութիւնը, բաժան բաժան լինելով,
 Ի հարկէ որ՝ կը յաղթըվին՝ մէկդմէկու մատնելով:

Ինչպէս այժմ տեսանում էք՝ մեր իշխանաց գործքերը,
 Ուրացելեն, ու Պարսից հետ՝ միացրել են զէնքերը.
 Միտքերն ինչ է որ Հայստան՝ թշնամեաց ձեռք ձրգելով,
 Իրանք իշխող լինին ազգին, հաւատքները թողնելով:

Բայց տեսնենք թէ՛ կը յաջողի՞ նոցա այս շար միտքերը.
 Կարեն արդեօք ժառանգելու՝ մեր հայրենի երկիրը.
 Ա՛յ ոչ կարծեմ. թէ և սակաւ՝ միջոց գըտնեն, ու տիրեն.
 Փոքր ինչ յետոյ՝ առանց կարծեաց՝ սխտի բոլորն-էլ թողնեն:

Ո՛ր՝ դաւաճան, ո՛ր ուրացող, է լեալ երբէք երջանիկ,
 Ժամանակեաց նորա կեանքը՝ կընի որպէս՝ մէկ ծաղիկ,
 Փըչեց քամին, ու չորացաւ, թօթափեցան թերթերը.
 Այնպէս սխտի շուտ անցանեն՝ ուրացողաց բաղդերը.

Մի՛ վըհատիք նոցա գործքէն, միտ բերելով հին բաներ,
 Հայոց ազգը ե՛րբ է իւրեան լաւ օրերը ճանաչեր.
 Կամ ե՛րբ իւրեան լաւ մարդոցը երախտիքը իմացել,
 Կամ երախտեաց դէմ ապերախտ ու դաւաճան չէ՞ եղել :

Ի՞նչ արին սուրբ Լուսաւորչին, քանի՞ որ նա էր կենդան,
 Թողի՞ն հանդարտ իւր աթոռում՝ ի հասակի ծերութեան,
 Քանի՞ անգամ թողեց փախաւ՝ չարագործաց ձեռքերէն.
 Մինչև մեռաւ, անյայտացաւ՝ անարժանից աչքերէն:

Տրդատի պէս թագաւորին՝ քանի՞ պատիկ նեղացրին,
 Եւ վերջապէս մահադեղով՝ չէ՛ր՝ որ կեանքը վերջացրին.
 Նորա տուած խրրատները՝ չար թուելով իշխանաց,
 Ազգ ու երկիր խաւարեցրին, հատեալ նորա թէլ կենաց:

Թողի՞ն որդւոց Լուսաւորչի լուսաւորել Հայաստան,
 Խաւարասէրք բընաւ կուղեն՝ որ աշտանուկ ունենան.
 Արիատակէս ու Վարթանէս՝ մեղ լոյս էին ճրրագի,
 Շիջուցին որ՝ իրանց չարիք շերեւին մէջ՝ խաւարի.

Ի՞նչ ասեմ սուրբ Յուսիան համար, և Քրիզորիս իւր եղբօր:
 Հայաստանի պարծանք էին՝ համանրման իւրեանց հօր,
 Մեր իշխանքը չը դիմացան՝ մինչ երկուսն-էլ չըմեռան,
 Նոցա կեանքին դահիճ դառաւ՝ երախտամոռ Հայաստան:

Արբ միտք բերենք մեծ Ներսէսին, սխալի փակենք աչքերը,
 Որ չը տեսնենք մարդու երես, այնքան չար է գործքերը.
 Անոր համար՝ որ նա ազգի փրկիչ եղաւ, նորոգող,
 Մահադեղով սպանեցինք՝ մենք, որ ազգեմք դառնացող :

Ա՛յ վերացոյց մեր վըսայէն արքայական պըսակը.
 Եթէ Պարսից չը մատնէին՝ մեր չարամիտ իշխանքը.
 Արշակունեաց ցեղէն էր մեր՝ ապերջանիկ թագաւոր,
 Լուսաւորչի ցեղէն Սահակ՝ հովիւ հօտին բանաւոր:

Կարծեցին մեր չար իշխանքը՝ թէ իրենց լաւ կը լինի,
 երբ որ մընան ինքնադուխտ առանց Հայոց արքայի.
 Ասացին չէ մեզ պէտք իշխող՝ Արշակունեաց ցեղիցը,
 եւ ոչ հովիւ կամ Հայրապետ՝ Լուսաւորչի տոհմիցը:

Ե՛հա այս է պրտուղները՝ որ այժմ մենք քաղումենք.
 եւ դառնութեան մըրուրները՝ այն բաժակէն խրամունք.
 Չարերը շուտ կորան չարով, բարիները մընացին,
 Այլ բարեաց-էլ՝ այս չար օրեր՝ ամսնս ազգին, որ հասին:

Եյնցեալները ամսոսալու մեղադրելու ժամը չէ.
 Չար թշնամին ահա եկել առջևներդ կանգնած է.
 Գուք պիտի տաք մեծ պատերազմ, ազգային է այս կրոխ,
 Անթիւ ազգի սաշտապանելու՝ վաթսուն հազար կաք հաղիւ:

Իայց ես յայտնի տեսանում եմ՝ որ դուք բընաւ չէք կամում,
 Չեր գըլուխը՝ պահպանելու, կամ խընայել ձեր արիւն,
 Գուք ձեզ զոհ էք՝ բերում ազգին, սուրբ հաւատոյն, սուրբ ուխտին,
 Չեր ողջակէզ՝ ընդունելու՝ յերկնից եկել է Արդին:

Եյս Միածին՝ որ աշխարքում՝ իւր տաճարը հաստատեց,
 Արարատեան սարի մօտը՝ Հայաստանը նա ընտրեց.
 Ոսկի ուռամբ հարկանելով՝ դրբեց հիմն ի վիմի,
 եւ այն մընաց՝ միայն պարծանք, և ապաւէն մեր ազգի:

ԵՐԳ ՏԱՍՆՈՒԵՐ ԿՈՒԵՐՈՐԳ

Բարձրացուցէ՛ք ձեր աչքերը, տես՛ք դալը Միաճնի.
Հաղարաւոր բանակներով նրապատաւոր մեր աղգի,
Ձեռին ունի շատ սրբակներ, անթառամ լոյս ծաղկունքէն,
Ձեզ է տալիս՝ քաջ դորականք՝ կարկառելով երկինքէն:

Մաջին թագ քո գլխոյն է՝ Մանկունեան քաջ Վարդան,
Լուսաարայծառ փունջ բոլորած՝ տրբիտուր քո քաջութեան,
Երանի՛ քեզ՝ իմ սիրական, աղնիւ իշխան փառաւոր,
Որ քեզ համար՝ է պատրաստել՝ այնպէս սրբակ լուսաւոր:

Երկրորդ թագը՝ քո գլխոյն է՝ Խոռխոռունի քաջ Խարէն,
Խորախորհուրդ՝ խորհրդակից՝ և մարտակից քաջաղէն.
Խորհուրդ չարին կը խափանես՝ քո անարատ արիւնով,
Խաչեցելոյն շուտ խաչակից դու կը լինիս քո մահով:

Երրորդ սրբակ՝ քո է Արտակ՝ բարետոհմիկ Պալունի,
Հայաստանի արգարայնող, և բարձրացնող քո աղգի,
Արդար դատմամբ՝ քո թշնամեաց՝ ի խաւարն արտաքին,
Քեզ համար նոր՝ ճանփայ բացիր յերանաւէտ ի Սղին:

Չորրորդըն քեզ՝ է պատրաստած՝ Տաճատ իշխան Քնթունեաց,
Տաճար շինուած Հողւոյն Սրբոյ, և պարունակ՝ իւր շնորհաց.
Տարադիր են՝ ջոկք ատելեաց՝ քո սիրական աշխարհէն,
Նոցա անդուլ՝ հալածոււմ է՝ անսարտելի քո սուր դէն:

Հինգերորդըն՝ քեզ համար է՝ ո՞վ Քիմարսեան Հրմայեակ,
 Համայնաջինջ կլնի քեզմով՝ այն մոգական դէն համակ,
 Հրմայք չարին կըլուծանին, Հայաստանը կաղատուի,
 Քո համբաւը քո հայրենեաց ամեն խորշ կու տարածուի:

Վեցերորդին՝ դու ես արժան՝ Քաջբերունիդ Ներսէ՛հ ջան.
 Քաջ էին քո համայն նախնիք, և դու բերք ես քաջութեան.
 Նախնի քաջաց՝ առաքինեաց՝ քեզ ճանապարհ է բացվում,
 Քրնա՛ և մուտ նոցա դասըն՝ վերնադաւառ Ազենում:

Եօթներորդըն՝ քո է Վահան, Քրնունեաց քաջ նախարար,
 Անյաղթ վահան էիր ազգիդ, դէմ թշնամեաց անհամար.
 Վահ չեմ ասիր, քեզ սիրելի, այլ երանի՛ քեզ կուտամ,
 Ինձմէն լուէ հըրաւիրման՝ առ տէր Յիսուս՝ նոր պատգամ:

Ութերորդին՝ ժառանգ դու ես՝ Ընծայեցի՛ քաջ Արսէն,
 Ընծայ՝ նուէր բոլորաձիր՝ յանհուր սեղան և յանդէն.
 Անարատ գառն՝ ողջակիզեալ՝ Միաճնին Հօր ի սեղան,
 Սիրով հոգւոյդ՝ միշտ խարուկեալ՝ անոյշ բուրկէն ի բաւման:

Իններորդըն քո բաժին է՝ Սրուանցըտեան Քարեզին,
 Մանուկ տիովք ծաղկաղարդած՝ գոհար ակն մէջ ազգին,
 Վրկայ մահուան մանկացելոյն՝ մահուն յաղթող ի մահուան,
 Մահ քեզ տեսաւ ու ամաչեց՝ ի հասակէդ մանկական:

Եյս ինն քաջք՝ պիտի լինիք՝ իննեակ դասուց դասակից,
 Սերովբէից, քերովբէից, և իշխանաց փառակից,
 Հաղար ու վեց սուրբ ընկերօք միշտ բարեխօս Միաճնին,
 Վասն նորա՝ սուրբ հաւատոյն՝ և իւրակերտ տաճարին:

Եւ դու Վարդան, վարդ կարմրերփեան, երբ որ առնուս պսակըդ,
 Մի՛ մոռանար ինձ ծերունուոյս, մի՛ վերջացնէր աղօթքըդ.
 Հայցէ՛ որ ես-էլ շուտով գամ, քեզ հետ լինել փառակից,
 Կենացդ միշտ կըցորդ էի, ցանկամ լինել մահակից:

Պատուական է քո սուրբ արիւն, կարմիր ի գոյն նոր վարդի,
 Հաճոյական սուրբ սրատարագ՝ կը լնի ի դէմ Միածնի,
 Նա իւր արեամբ կը տեառնագրէ՝ կը սրբացնէ այդ արիւն,
 Կարմիր արեանդ յիշատակաւ՝ պիտի պանծայ աղգ համբուն:

Եյդ արիւնով պիտի Պարսից՝ զանգիկ հուրը շիջանի,
 Հայաստանը այդ արիւնով՝ պիտի նորոգ աղատիլի,
 Վարդի նրման կը բուսանի՝ դարձեալ քո լոյս հաւատը,
 Վարդագոյն քո սուրբ արիւնով՝ երբ սոսգիլի արմատը:

Սահըն թո՛ղ ձեզ չը վախեցնէ՝ իւր չարաթոյն խայթոցով,
 Նորա խայթոց՝ կը խամրանայ՝ այդ ձեր թափած արիւնով,
 Նա կու սրգայ իւր կորուստը՝ յաւերակսրն դրժոխոց,
 Կը կողկողի՝ երբ շիջանի՝ մեղաց թիւնեալ իւր խայթոց:

Թո՛ղ վախենան ուրացողքը, թո՛ղ վախենայ Վասակը,
 Նորա մերձ է դատաստանը, և իւր արժան պըսակը,
 Այն պըսակի տակը պիտի՝ բոլոր անձամբ ճմլըլի,
 Այն պըսակի տակը պիտի՝ իւր հատուցումն վըճարըլի:

Դառըն կ' լնի այս հատուցումն՝ արդարութեան ատենէն,
 Ամբարիշտքը դործի կ' լնին՝ ամբարշտաց տանջելէն,
 Ուրացողը կը շօշափէ՝ ուրացութեան պատիժը,
 Իւր ուրացեալ ընկերներէն՝ կը լուծանէ վըրէժը:

Եյն ժամանակ նահատակաց՝ ուխտապահաց բաղմութիւն,
 Կը վայելէ իւրեան արդեանց, և հաւատոյ բերկրութիւն,
 Երբ որ դասքըն ուրացողաց՝ ամօթապարտ կողկողին,
 Նոքա իւրեանց սուրբ հաւատով ի տրտմութեանց կ' սփոփուլին,

Եյնպէս կ' լնի և այն օրն-էլ, ինչպէս որ այժմ այսօր է,
 Ահա լոյսըն առաւօտեան՝ մութ գիշերին մերժում է.
 Բացվում է այդ՝ արշալուսոյ, խոր խաւարը հեռացաւ,
 Եւ արեգակն արևելից՝ մեզ ծագելու մօտեցաւ:

Վ արդան, արի, քեզ համբուրեմ, տամ քեզ վերջին՝ ողջոյնը,
Ա՛ռ իմ վերջին օրհնութիւնը, առ իմ հողւոյ՝ աւանդը,
Խոնարհեցո՛ք զբոլորն՝ ներքոյ խաչի նըշանին,
Որ կայ այժմ իմ ձեռումը, և է նրախատ քո անձին:

Հեռի ճամբայ սխտի երթաս, յաւեժական այդ ուղւով,
Քո ցանկալին Յիսուս տեսնես՝ լուսափայլեալ քո հողւով:
Գընա՛ Վարդան, իմ անձկալի, և Տէր ընդ քեզ եղիցի,
Գընա՛ քեզ է՝ Յիսուս մընում՝ և բացել է դուռն երկնի:

Դարձեալ կասեմ՝ թէ Տէր ընդ քեզ . և ընդ ձեզ իսկ՝ լիցի Տէր,
Ո՛վ քաջազէն դունգք Արամեան, դունգք համաշունչ և զօրքեր,
Հանեցէ՛ք ձեր երկասյրիքը, թո՛ղ սուրբ խաչի տեառնադրվին,
Թո՛ղ պահապան ձեզ միշտ լինի՝ այս հովանի սուրբ խաչին:

Ե՛հա՛ Պարսիկք երևում են, որ տեղերէն շարժել են,
Վարդան՝ կարգ դիր՝ քո գնդերուն, որ թշնամեաց դէմ ելլին.
Մէկ ոտնփոխ՝ է, և Յիսուս՝ ձեզ ընդ առաջ կը տեսնէք,
Ձեր գլխները սուրբ պրսակօք՝ ձեր արեամբ կու պրսակէք:

Ո՛վ Զօրագլուխ սուրբ Հաւատոյ՝ Որդի և Բան Միածին.
Գու ընկալցիս՝ այս սլառարագ՝ քեզ ի հաճոյս ի յերկին.
Գու զՀայր քո հաշտեցուցես՝ ընդ աւերակս մեր երկրի,
Սրգաւորայ՝ մեր ըստփանք՝ տացէ յաւեժ սուրբ Հողի:

ԵՐԳ ՏԱՍՆՈՒԵՐԵՔԵՐՈՐԳ

Օրորքն Պարսից գալիս էին ամսերու պէս սևացած,
Երբ որ գարնան եղանակին կ'ուզեն տալ ջող անձրևաց,
Իրրօշները օղի մէջը ծածանում են գոյն դգոյն,
Փրղաց ստքի փոշիները՝ օղն են անում մըթնագոյն:

Ուրախ զուարթ՝ Հայոց զօրքը՝ գրնաց առաջ թշնամեաց,
Վարդանի դէմ Սիւնեաց զօրքով՝ չար Վասակը կայր կանգնած.
Որ երբ տեսաւ թէ Վարդանը՝ ուղիղ իւր դէմ է գալիս,
Փախաւ մըտաւ փրղաց մէջը՝ թաք կեցաւ ընդ դարչելիս:

Հնչում էին փողք ու թմբուկք, դրրընդեցնում երկինքը,
Նետք ու նիզակք թռչում էն, օղ ծածկում են սրլաքքը.
Աղաղակը տարածվում է լերանց բլրոց մէջերէն,
Արձագանքը արտադարձում՝ նոցա դատարկ այրերէն:

Վատաղել-են պատերազմողք, կատաղել-են փիղերը,
Նոցա աւել մոլեղնումեն՝ Հայոց նեախից խոցերը.
Ոսնակոխ են անում մարդոց, և կնճիթով հարկանում,
Դէպ ի Հայոց զօրաց գունդը՝ սրբամըտութեամբ յարձակում:

Չորս գումարտակ էր բաժանած՝ Հայոց բաջաց բանակը,
Առաջին գունդն էր Ներշապուհ՝ Արժրուհույ ձեռումը,
Մոկաց իշխանն և Միհրչապուհ՝ սորա ընկեր օղնական
Ընդդէմ Պարսից՝ արծիւներու և բաղէից պէս թըռան:

Երկրորդ գունդը՝ որ աջ թևն էր, Խոսիսոուունոյն Խորէնին,
Յանձնըլած էր միանգամայն Քաջբերունի Ներսէճին,
Սա օգնական նորա զօրաց անպարտելի գունդերով,
Վաղեց ընդդէմ Պարսից զօրաց՝ մերկապատեան սուսերով:

Երրորդ գունդը՝ Վանանդացի՝ քաջ Թաթուլին էր յանձնած.
Եւ օգնական՝ նրմա՛ Տաճատ՝ Գրնթունին էր՝ կարդըլած.
Նոքա յետեն էին դրրած՝ յատուկ վասըն սրահետի,
Որ ուր ուրեք՝ պիտոյ լինի, հասցընուն ձեռք՝ նրպաստի:

Չորրորդի մէջ ինքն էր Վարդան, զօրավարն այն խաչակիր,
Եւ օգնական նորա կշտին՝ Կամսարական Արշաւիր.
Առաւելեան Փափակ իշխան՝ հանդերձ քաջիկ հեծելովք,
Համազասպեան հրզօր եղբայր՝ սուրբ Վարդանայ՝ ընկերօք:

Սոքա առաջ սրմբակակոխ՝ իմ ջրերս յուղեցին,
Յետոյ իւրեանց կարմիր արեամբ՝ ինձ վարդապոյն ներկեցին.
Խառնըլեցան երկու կողմանք, ձին, ու հեծեալք, փիղերը,
Կոյր զկուրայն են կոտորում երկբերանեան սուրերը:

Քանի գընում սաստկանում էր այն կոտորած և այն մարտ,
Ո՛չ դաշտերու ձայնք են լռում, և ո՛չ երկինքն է հանգարտ.
Գոռում երկինք առանց որոտ, գոռում երկիր անսասան,
Խոխոջում է ամենայն տեղ՝ սահանարաց դեռ արեան:

Լքըրըլեցան դիակներով լայնածաւալ դաշտերը,
Երիվարաց հետ սրակեցան գերանդազէն փիղերը,
Վիրաւորքը մըռընչում են, կարեւէրքըն մեռանում,
Սանձարձակ ձին խըխընջալով իւր հեծելոյն է ստոռում:

Խիղախում են քաջաց գունդքը, երկչոտները փախչում են,
Գեղարդունքըն թոչտակելով՝ ասպարները ջարդում են.
Այս տեղ խոցուած՝ քաշում նետը և հանում է իւր վէրքէն,
Այն տեղ ընկած քաջ զինուորը՝ հոգին փրչում նիղակէն:

Երբ բարձրացաւ արեգակը՝ ճաճանչ ձգեց զօրքերուն,
 ճաճանչները ընկաւ վերայ՝ երկաթակապ դէնքերուն,
 Նըշոյլները ըսկըսեցին՝ լերանց վերայ փայլելու,
 Սար ու ձորը ցոլանում են՝ որպէս ի մէջ բոցերու:

Սըթանում է արեգական՝ լոյսը նոցա նետերէն,
 Որ թռչում են անթիւ անհուն՝ զօրաց ուժեղ ձեռքերէն.
 Քանի՞ հազարն է վեր թռչում, քանի՞ հազարն ցած գալիս,
 Ամեն մէկը մէկ մէկ հատ զոհ է պըտուտում թռչելիս:

Նարձատւում են աղեղները, ճօճանք թռչող նիզակաց,
 Իւրեանց ահեղ շրկահիւնով փակում դրրունք լուսելաց.
 Շըռինդք, շաչիւնք և շառաչիւնք դըղըրդում են օդերը,
 Գափիւնք, դոփիւնք և դըրընդիւնք սասանեցնում երկիրը:

Վարդան ինչպէս սրբած մանդաղ՝ մըտած Պարսից զօրաց մէջ,
 Հունձ է անում գնդերումըն, և նորա դէմ չըկայ վէճ.
 Միայն փախուստն է աղատում՝ նորա ահեղ սրբիցը,
 Այլ սակաւք են՝ փըրկըլածքը՝ անխոնջ արագ բաղկիցը:

Պարսից Մուշկան սպարապետ՝ տեսաւ այս գործ Վարդանայ,
 Փըղաց անշարժ երամակը՝ յանկարծ հանեց դէմ նորայ.
 Այլ Վարդանի աջոյն ընդդէմ՝ չէր կարող փիղ կանդնելու,
 Գիտէր Վարդան՝ թէ փըղերուն՝ ինչպէս պիտի յաղթելու:

Երանաւէտ՝ կենաց դուռըն՝ վաղ էր բացվել սուրբերուն,
 Վսկայական մահուամբ կնքիլ՝ հասաւ ժամը քաջերուն.
 Քրիստոս կանդնած էր այն դըրան, և կոչում էր սիրելեաց,
 Ով ցանկացող էր այն փառաց, արժանացան պըսակաց:

Վերնակամար առագաստում՝ պատրաստ էր ճաշ Յիսուսի,
 Հըրաւիրում էր Հարսանիք՝ անմահ և սուրբ Փեսայի.
 Բըրարիոն ծաղիկ ձեռին՝ եկաւ դեսպան երկնային,
 Յաւեժական ուրախութիւն՝ փոխադրել սուրբ Վարդանին:

Նոր աւաղան մկրտութեան՝ այն դաշտումն ուղղեցաւ,
 Ուրացութեան արատիքն՝ կարմիր արեամբ սրբեցաւ,
 Հողին որ միշտ՝ ցանկանում էր՝ թռչել երթալ առ Փրկիչ,
 Արիւնալի վերաբերան գրտաւ, առաւ իւր թրոխ:

Դեռ չէր արե՛ եկել մօտիկ՝ դէս իւր մայրը՝ մտնելու,
 Որ Հայկազանց բանակի մէջ՝ ըսկիղն արաւ՝ լըսվելու:
 Ի՞նչ էր այն ձայն, ի՞նչ լըսվեցաւ, ասա՛՝ Տղմուտ, մի՛ լըներ,
 Ես-էլ կ'ուղեմ՝ իմանալու, թէ ի՞նչ ձայն էր տարածվեր:

Եղէք, դու մեղմ՝ հնչէ՛ այն ձայն, և ինձ-էլ տուր՝ իմացում,
 Երևի թէ՛ գուժի ձայն է, որ Տղմուտը՝ չէ՛ ասում:
 Հանեց եղէք՝ կողկողազին՝ ձայնը, տուեց սխառասխան,
 Այն ձայնը որ՝ տարածվեցաւ, այս էր. անկաւ Սուրբ Վարդան,

Իրաւացի է լըներդ, Տղմուտ, ես-էլ կու լընեմ,
 Եւ եղեգիս այսուհետեւ այս բանը կու սխառուիրեմ:
 Որ երբ զարթի՛ ի խոր քրնոյ, բաղմամանակ լընութեան,
 Թո՛ղ աւաղէ կողկողազին, ողբայ ու լայ ըղձարդան:

Վարդան՝ քո ողբ՝ քաղցր է Հայոց՝ քան զերդփառաց, հարսանեաց.
 Քեզ հետ կատուած են յիշատակք՝ մեր ամեն մէկ քաջարեաց,
 Ոչ թէ եղէգն և կամ սրբինգ՝ են քո արեան նուիրեալ:
 Տուն Աստուածեան Եկեղեցի՛ քե է յաւէժ ըզմայլեալ:

23 MAR 2013

[Faint, illegible handwriting]

[Faint, illegible handwriting]

[Faint, illegible handwriting]

[Faint, illegible handwriting]

[Faint, illegible handwriting]

[Faint, illegible handwriting]

[Faint, illegible handwriting]

00000

